

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

Е Ж Е Г О Д Н И К
И С Т О Р И И
Л И Т В Ы

Г о д 1987

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1988

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1987

VILNIUS 1988

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER
LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1987

VILNIUS 1988

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS
PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1987 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1988

BBK 63.3(2L)
Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vida KNIURAITĖ, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Tamara TARSILOVÁ, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, Kosciuškos 30

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

L 0503020908—225 Ž—88
M 854(08)—88

© LTSR MA Istorijos institutas, 1988

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

SVARBIAUSI 1987 m. ISTORIJOS INSTITUTO MOKSLINĖS IR MOKSLINĖS ORGANIZACINĖS VEIKLOS REZULTATAI

1987 m. mokslinių tyrimų kryptis — lietuvių liaudies istorinės raidos dėsningumai.

1987 m. Istorijos institutas sprendė 2 problemas ir pagal jas tyrė 11 temų, užbaigė 2 temas (13 potemių), parengė 141 a. l. rankraščių. Užbaigti darbai sudaro 43,33% tiriamųjų potemių.

Svarbiausi darbai:

Problemos „Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, socializmo ir komunizmo kūrimo TSRS istorija“ užbaigta 1 tema (iš viso 6 potemės).

1. „Lietuvos miestų istorinė raida“.

1.1. „Tarybų Lietuvos urbanizacijos bruožai“ (15 a. l., potemės vadovas — ist. m. dr. H. Šadžius). Remiantis naujausiais tarybinės istoriografijos pasiekimais, darbe atskleidžiama urbanizacijos esmė, jos požymiai ir ypatybės. Remiantis archyvine medžiaga, statistiniais leidiniais, periodine spauda, parodomi urbanizacijos raidos etapai; spartaus urbanizacijos proceso socializmo sąlygomis veiksniai. Nagrinėjami demografiniai, socialiniai, ekonominiai miestų raidos aspektai, socialinės infrastruktūros raidos problemos. Skiriama dėmesio ir miestiečių kultūrinio gyvenimo, materialinės gerovės klausimams.

2. „Lietuvos TSR socialinė-ekonominė, politinė ir kultūrinė raida“.

2.1.1. „Lietuvos kaimo socialinė raida 1971—1985 m.“ (9 a. l., potemės vadovė — ist. m. k. T. Taršilova). Nagrinėjamos žemės ūkio gamybinės ir socialinės infrastruktūros kūrimosi tendencijos ir kryptys, parodomi kaimo gyventojų socialinės struktūros pakitimai, iškeliami skirtumų tarp miesto ir kaimo mažėjimo, visuomeninio ir socialinio aktyvumo, socialinės demokratijos plėtojimo aspektai.

2.1.2. „Tarybų Lietuvos kolūkinio kaimo moterų socialinis aktyvumas“ (4 a. l., potemės vadovė — S. Overaitė). Apibendrinta viena iš moterų socialinio aktyvumo ugdymo formų — moterų tarybų veikla. Apibūdinti šių tarybų organizacinės veiklos etapai, parodytas jų vaidmuo socialinio-politinio gyvenimo demokratizavimo procese, idėjiniame auklėjamajame darbe, socialinių klausimų sprendime.

2.2. „Socialistinė kultūrinė revoliucija Lietuvos TSR. 1940—1951 m.“ Dokumentų rinkinys (20 a. l., potemės vadovas — ist. m. k. A. Garliauskas). Surinkti dokumentai atspindi istorines sąlygas, kuriomis buvo plėtojama Lietuvos TSR kultūra, mokslas, švietimas, kūrybinės organizacijos bei kultūros institucijos. Publikuojami partijos ir vyriausybės nutarimai, potvarkiai ir sprendimai, vadovaujančių institucijų įsakymai, kultūros ir mokslo veikėjų straipsniai, kalbų tekstai bei kita įvairi medžiaga, atskleidžianti kultūros, bendrojo išsilavinimo bei išsimokslinimo ugdymo procesą, mokslo plėtojimą, visų kultūros institutų ir institucijų materialinės bazės stiprinimą.

2.3. „Mokslas ir technika Tarybų Lietuvoje. Kronika. 1940—1985 m.“ (20 a. l., potemės vadovas — ist. m. k. A. Liekis). Glaustame sąvade chronologiškai ir pagal mokslo bei technikos šakas nušviečiami Lietuvos mokslo ir technikos pasie-

kimai, atskleidžiama Lietuvos TSR MA, aukštųjų mokyklų, šakinių mokslo tyrimo, projektavimo įstaigų, PKB mokslo organizavimo veikla.

2.4. „Lietuvos istorijos metraštis, 1987 metai“ (15 a. l., potėmės vadovas — LTSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius). Tėstiniame leidinyje skelbiami naujausių tyrimų rezultatai, moksliniai straipsniai, mokslinio gyvenimo kronika, pateiktos naujausių tarybinių ir užsienio leidinių Lietuvos istorijos klausimais recenzijos.

Problemos „Kapitalistinių ir ikikapitalistinių socialinių-ekonominių formacijų istorija“ užbaigta 1 tema (iš viso 7 potėmės).

1.1. „Lietuvos miestų istorinė raida“ (9 a. l., potėmės vykdytojai — ist. m. k. A. Tyla, Z. Kiaupa, E. Rimša, E. Meilus, R. Miknys). Straipsnių serijoje nagrinėjamos Lietuvos privačių miestų heraldinės ypatybės, pirmosios privilegijos Kauno miestui, Žemaitijos miestelių gaisrų iliustracijos XVIII a. ir kt. klausimai.

2. „Socialiniai-ekonominiai santykiai Lietuvoje kapitalizmo laikotarpiu“.

2.1. „Vilniaus kraštas buržuazinės Lietuvos sudėtyje 1939—1940 m.“ (10 a. l., potėmės vykdytoja — ist. m. dr. R. Zepkaitė). Parodomos tarptautinės sąlygos, kuriomis TSRS gražino Vilnių ir jo kraštą Lietuvai. Atskleidžiama Lietuvos valdančiųjų viršūnių politika, jos konfrontacija su lenkų buržuaziniais nacionalistais. Tiriama Vilniaus krašto darbo žmonių kova dėl savosios klasės interesų, Lietuvos KP pastangos tą kovą integruoti į visos Lietuvos darbo žmonių kovą prieš buržuaziją. Daroma išvada, kad sudėtingos Vilniaus krašto sąlygos silpnino buržuazinės valdžios pozicijas ir pagreitino Tarybų valdžios pergalę Lietuvoje.

2.2. „Blaivybės judėjimas Lietuvoje 1858—1864 m.“ (6 a. l., potėmės vykdytojas — ist. m. k. E. Aleksandravičius). Nurodomi socialiniai-ekonominiai ir politiniai masinio blaivybės judėjimo motyvai, katalikų bažnyčios vaidmuo ir valstybės politika šio judėjimo atžvilgiu, aptariama blaivybės judėjimo kultūrinė reikšmė lietuvių nacijos formavimosi procese.

2.3. „Socialinės ir politinės Lietuvos raidos 1927—1940 m. buržuazinių koncepcijų kritika“ (3 a. l., potėmės vykdytojas — ist. m. k. G. Rudis). Straipsnių serijoje išryškinkamos valdančiosios tautininkų partijos skilimo 1929 m. priežastys, nušviečiamas jų bendradarbiavimas su kitomis reakcinių jėgų grupėmis. Nagrinėjama 1938 m. voldemarininkų organizuotos Lietuvos aktyvistų sąjungos, palankiosios glaudžius ryšius su nacistais, veikla. Parodoma Lietuvos komunistų partijos veikla, demaskuojanti voldemarininkų judėjimo esmę.

Archeologijos skyrius surengė ekspedicijas, kuriose dirbo 11 grupių ir tyrė 14 objektų. Iš jų 4 grupės dirbo ūkiskaitiniais pagrindais, tyrė 5 paminklus, užbaigė 2 objektų archeologinius kasinėjimus, gavo 31 tūkst. rb pajamų, sukaupe vertingos archeologinės medžiagos.

Etnografijos skyrius organizavo 24 ekspedicinių grupių darbą. Surinkta vertingos medžiagos: 338 aprašai, apie 600 piešinių bei brėžinių, 900 fotonuotraukų.

Instituto darbuotojai išleido 12 veikalų, kurių bendra apimtis — 152,9 apsk. l. l., 5 personalines bibliografijas, paskelbė mokslinių straipsnių (iš jų 5 užsienyje ir 20 sąjunginėje spaudoje), kurių bendra apimtis 95,46 a. l. bei 105 mokslo populiarinimo straipsnius (17,13 a. l.).

Istorijos institutas organizavo 1 tarptautinę, 1 tarprespublikinę ir 3 respublikines konferencijas. Instituto darbuotojai dalyvavo 3 tarptautinėse konferencijose, kuriose padarė 4 pranešimus, 7 tarprespublikinėse (24 pranešimai) ir 9 respublikinėse konferencijose (30 pranešimų).

Institute vyko 6 metodologiniai ir moksliniai seminarai (vadovas — ist. m. dr. S. Atamukas) ir 3 diskusijos skyriuose.

Istorijos institutas plėtojo kūrybinius ryšius su TSRS MA, Baltarusijos TSR MA bei kitų respublikų, Lenkijos LR mokslo centrais, su Vilniaus valstybiniu V. Kapsuko universitetu, Vilniaus valstybiniu pedagoginiu institutu, Vyriausiąja archyvų valdyba prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos, Paminklų konservavimo institutu, Lietuvos TSR kultūros paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijomis.

Į užsienį buvo išvykę 5 Istorijos instituto mokslininkai: Feodalizmo istorijos skyriaus bendradarbiai ist. m. k. A. Tyla ir E. Rimša į LLR archyvus; ist. m. k. I. Lukšaitė — į JAV (Santaros-Sviesos lietuvių grupės kvietimu); Etnografijos skyriaus vyr. m. b. ist. m. k. V. Milius — į II Baltijos šalių etnografų kolokviumą; direktoriaus pavaduotojas moksliniam darbui, fil. m. dr. A. Gaižutis —

į Švediją, Baltistikos institutą. Istorijos institute lankėsi 1 mokslininkas iš Suomijos ir du — iš Austrijos.

Lietuvos TSR MA Prezidiumo 1987.12.07 nutarimu Nr. 441 einančiu Istorijos instituto direktoriaus pareigas paskirtas Ekonomikos instituto Liaudies ūkio ir ekonominės minties istorijos skyriaus vedėjas ist. m. dr. V. Merkys. 1987.12.30 LTSR MA Visuotinio susirinkimo sesija ist. m. dr. V. Merkį išrinko LTSR MA nariu korespondentu. LTSR MA Visuotinio susirinkimo ataskaitinė sesija 1988.02.24 patvirtino LTSR MA narį koresp. V. Merkį MA Istorijos instituto direktoriumi.

Lietuvos TSR MA Prezidiumo 1987.11.16 nutarimu Nr. 393 Istorijos instituto direktoriaus pavaduotoju moksliniam darbui nuo 1987.11.16 paskirtas Kapitalizmo istorijos skyriaus vedėjas ist. m. k. doc. A. Eidintas.

Lietuvos TSR MA Prezidiumo 1987.10.26 nutarimu Nr. 370 Istorijos instituto Estetikos ir menotyros skyrius nuo 1987.11.01 reorganizuotas į Kultūrologijos ir menotyros skyrių prie Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto.

Lietuvos TSR MA Prezidiumo 1987.06.15 nutarimu Nr. 213 Lietuvos TSR MA archyvas reorganizuotas į Lietuvos TSR centrinį mokslinį archyvą prie Istorijos instituto (skyriaus teisėmis).

Metų pabaigoje Istorijos institute buvo 72 mokslo darbuotojai (Feodalizmo, Kapitalizmo, Socialistinės visuomenės istorijos skyriuose — 38, Mokslo ir technikos istorijos Lietuvoje skyriuje — 7, Archeologijos — 16, Etnografijos skyriuje — 11), iš jų: 1 akademikas, 3 nariai korespondentai, iš viso 10 mokslų daktarų ir 33 mokslų kandidatai. Turintieji mokslinius laipsnius sudarė 59,72%.

Institute metams baigiantis buvo 9 aspirantai, iš jų 4 dieninėje aspirantūroje. Priimti du aspirantai — po vieną į dieninę ir neakivaizdinę aspirantūrą (abu TSRS istorijos 07.00.02 specialybės). Aspirantų rengimo planai įvykdyti. Kandidatines disertacijas rengia 5 disertantai.

Instituto Mokslinė taryba surengė 5 posėdžius, Specializuota taryba — 5. Įvyko 2 kolektyvo gamybiniai susirinkimai, 16 išplėstinių direkcijos posėdžių.

Istorijos mokslų kandidato disertaciją apgynė Socialistinės visuomenės istorijos skyriaus darbuotojai R. Lukoševičius ir S. Vaitiekus, ist. m. k. laipsnis suteiktas Kapitalizmo istorijos skyriaus darbuotojui G. Rudžiui.

1987 m. 3 Instituto moksliniai bendradarbiai stažavosi TSRS MA mokslo centruose.

Moksliniai bendradarbiai prisidėjo prie mokslo žinių propagavimo: paskelbta 72 populiarinimo straipsniai ir informacijos, 54 kartus pasisakyta per radiją, 14 — per televiziją, perskaitytos 237 paskaitos.

E. Banionis

NAUJA LIETUVOS TSR ISTORIJS PROBLEMINE TARYBA

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos prezidiumo 1987 m. vasario 11 d. nutarimu Nr. 42 patvirtinta naujos sudėties Lietuvos TSR istorijos probleminė taryba.

Tarybos biuro sudėtis: Istorijos instituto direktorius LTSR MA narys koresp. ist. m. dr. V. Merkys (pirmininkas), Istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas doc. ist. m. k. A. Eidintas (pirmininko pavaduotojas), VVU Lietuvos TSR istorijos katedros prof. ist. m. dr. M. Jučas, Istorijos instituto Mokslo ir technikos istorijos Lietuvoje skyriaus vedėjas ist. m. k. A. Liekis (sekretorius), VISI prorektorius prof. technikos m. dr. G. Marčiukaitis, VVU TSKP istorijos katedros vedėjas LTSR MA narys koresp. prof. ist. m. dr. K. Navickas, Istorijos instituto konsultantas, LTSR MA narys koresp. prof. ist. m. dr. R. Šarmaitis, Istorijos instituto konsultantas, LTSR MA narys koresp. ist. m. dr. B. Vaitkevičius.

Istorijos sekcija: A. Eidintas (pirmininkas), H. Sadžius (pirmininko pavaduotojas), G. Rudis (sekretorius), E. Jančiauskas, J. Jurginis, R. Kulikauskienė, S. Lazutka, J. Marcinkevičius, V. Morkūnas, L. Mulevičius, A. Tautavičius.

Mokslo ir technikos istorijos sekcija: A. Liekis (pirmininkas), M. Strukčinskas (pirmininko pavaduotojas), A. Daugėlaitė (sekretorė), S. Biziuolevičius, V. Daukyns, E. Gečiauskas, V. Gudelis, A. Grigelis, G. Marčiukaitis, B. Kašėlionis, L. Klimka, C. Kudaba, L. Kulviecas, P. Vitkevičius.

Taikos ir nusiginklavimo problemų sekcija: K. Strumskis (pirmininkas), J. Galinaitytė (pirmininko pavaduotoja), S. Vaitiekus (sekretorius), F. Zigaras, J. Griugutis, J. Mackevičius, S. Stašaitis, R. Žepkaitė, R. Žiugžda.

G. Rudis

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

TRETIEJI „MAŽVYDO SKAITYMAI“

1987 m. sausio 8 d. Vilniuje, Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos konferencijų salėje, įvyko šios bibliotekos ir Lietuvos TSR valstybinės tarpžinybinės bibliotekų komisijos knygotyros tarybos organizuotas mokslinis knygotyros seminaras „Mažvydo skaitymai 1987“. Seminarą įžanginiu žodžiu pradėjo Lietuvos TSR kultūros ministro pavaduotojas R. Kibildis.

Pranešimus skaitė D. Urbas („Vagos“ I-klā), „Martyno Mažvydo raštų žodynas“, E. Ulčinaite (VVU) „Lotyniškųjų XVI—XVII a. tekstų poveikis lietuvių raštijai ir jų europinis kontekstas“, E. Gečiauskas (MA Matematiškos ir kibernetikos in-tas) „Vilniaus „Agendos“ (1533 m.) spaudos klausimu“, E. Rimša (MAI) „Zinios apie Venclovo Agripio biblioteką“, V. Jurgutis (LTSR valst. resp. b-ka) „Pilypo Ruigio „Mažvydiana“, I. Lukšaitė (MAI) „Adomo Rasijaus traktatai“, A. Katilius (VVU Mokslinė b-ka) „Lietuvos Metrikos pirmosios publikacijos“, D. Kaunas (VVU) „Mažosios Lietuvos lietuviškų 1807—1919 m. knygų autoriai“, V. Merkys (MA Ekonomikos in-tas) „Knyga ir lietuvių nacionalinis atgimimas (iki 1863 m.)“, A. Tyla (MAI) „Knygnešiai Dominykas Bubinas ir Feliksas Petravičius“, G. Raguotienė (VVU) „Knygos ir bibliotekininkai Lietuvoje XX a. pradžioje“, L. Gudaitis („Nemuno“ redakcija) „Literatūros žurnalas „Linija“ (1932 m.): Organizavimas ir leidimas“, V. Vilnonytė (LTSR valst. resp. b-ka) „Pirmosios lietuviškos knygos 400 metų jubiliejus“, A. Rybelis („Minties“ I-klā) „Filosofinės literatūros leidyba Tarybų Lietuvoje“, V. Žukas (VVU) „Knygotyros aspektai Kosto Korsako darbuose“, N. Stonienė (VVU) „Knygotyros darbai Tarybų Lietuvoje“.

Kalbėdamas diskusijose, D. Kaunas iškėlė mintį, kad artimiausiais metais būtina parašyti ir išleisti lietuvių knygos istoriją. Tai būtų gražiausia dovana pirmosios lietuviškos knygos 450 metų jubiliejui. V. Jurgutis priminė, kad, rengiant pirmuosius „Mažvydo skaitymus“, buvo pažadėta jų medžiagą išleisti, tačiau iki šiol to nepadarėta. D. Butėnas nudžiugino, kad pradedamas leisti biuletenis „Lietuvos archyvai“ ir pakvietė jame bendradarbiautį knygotyrintinkus. Diskusijose taip pat dalyvavo I. Lukšaitė, A. Kancleris, A. Ruzgas, G. Raguotienė, E. Gečiauskas, J. Tumelis. Pasisakiusieji pildė ir tikslino skaitytus pranešimus, palietė opesnius knygotyros klausimus.

Seminaro darbą apibendrinęs J. Tumelis pasidžiaugė, kad tampantys tradiciniai „Mažvydo skaitymai“ darosi vis populiariesni. Jis užtikrino, kad Lietuvos TSR valstybinės tarpžinybinės bibliotekų komisijos knygotyros taryba, kuri veikia visuomeniniais pagrindais, dės visas pastangas, kad skaityti pranešimai būtų operatyviau publikuojami.

S. Gutautas

VI RESPUBLIKINĖ JAUNŪJŲ ISTORIKŲ KONFERENCIJA

1987 m. sausio 14 d. Lietuvos TSR MA Istorijos institute įvyko VI respublikinė jaunųjų istorikų mokslinė konferencija, skirta TSKP XXVII suvažiavimui.

Forumą pradėjo ir Istorijos instituto vardu dalyviuus pasveikino Instituto direktoriaus pavaduotojas moksliniam darbui fil. m. dr. prof. A. Gaižutis.

Pirmajame plenariniame posėdyje pranešimą „Istorijos mokslo vystymo uždaviniai TSKP XXVII suvažiavimo šviesoje“ skaitė Istorijos instituto Socialistinės visuomenės istorijos skyriaus vadovas ist. m. dr. doc. H. Šadžius.

Konferencijos dalyviai dirbo trimis sekcijomis: sekcijoje „Socializmo istorija Lietuvos TSR“ buvo perskaityta 14 pranešimų, sekcijoje „Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvos TSR“— 15, sekcijoje „Kultūros ir meno istorija bei teorija“— 10 pranešimų.

Pranešimai apibendrina jaunųjų respublikos istorikų bei estetikos ir meno tyros mokslų atstovų nuveiktą darbą tiriant aktualias archeologijos, etnografijos, Lietuvos TSR istorijos nuo seniausių laikų iki dabartinio laikotarpio, meno ir kultūros istorijos bei teorijos problemas.

Konferencijoje kaip niekad gausiai buvo atstovaujamos respublikos aukštosios mokyklos (į konferenciją buvo kviečiami dėstytojai ir studentai), aspirantai, besimokantys tikslinėje aspirantūroje kitų sąjunginių respublikų aukštosiose mokyklose, istorikai praktikai, dirbantys respublikos miestuose ir rajonuose. Istorijos institutui atstovavo 16 jaunųjų mokslininkų.

Daugelis skaitytų pranešimų sukėlė mokslines diskusijas, kuriose dalyvavo daugiau negu 15 dalyvių. Labiausiai susidomėta A. Kulakausko pranešimu „Lenkiškai kalbanti Lietuvos bajorija lenkų ir lietuvių nacijų formavimosi laikotarpiu“. Konferencijos dalyvių prašymu šia tema buvo papildomai pasikeista nuomonėmis.

Antrajame plenariniame posėdyje sekcijų darbą apibendrino jų pirmininkai R. Lukaševičius, ist. m. k. E. Aleksandravičius, fil. m. k. P. Veljataga.

Kitą jaunųjų istorikų konferenciją nutarta organizuoti 1988 m. spalio mėn.

R. Lukaševičius

LIAUDIES KŪRYBAI SKIRTA KONFERENCIJA

LTSR mokslinis metodinis kultūros centras 1987 m. gegužės 6–7 d. surengė konferenciją „Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje“. Ji vyko Vilniuje Meno darbuotojų rūmuose. Organizatorės buvo šio centro folkloro skyriaus vyr. mokslinės bendradarbės T. Jurkuvienė ir V. Satkauskienė (sektorius vedėjas J. Kudirka). Konferencijoje dalyvavo folkloro ansamblių, tautinių šokių kolektyvų vadovai, rajonų kultūros skyrių vedėjai, liaudies meistrai ir muziejininkai, turintys reikalų su etnografiniais eksponatais, juos tiriantys.

Konferenciją atidaręs respublikos kultūros ministro pavaduotojas R. Kibildis pažymėjo, kad liaudies kūryba vėl grįžta į mūsų gyvenimą, tačiau jos panaudojimu dar atsiliekame nuo gretimų respublikų, nepatenkinama yra tautinių kostiumų gamyba meno saviveiklos kolektyvams. Pirmąją dieną, skirtą folklorui, daugiausia buvo kalbama apie etnografinius ir folkloro ansamblius. Pranešimus skaitė J. Kudirka (Vilnius) „Liaudies kūrybos palikimas — kultūros ugdymo šaltinis“, S. Žukas (Vilnius) „Tautosaka šiuolaikinėje kultūroje“, A. Butkus (Kaunas) „Muzikinio folkloro autentiškumo supratimas“, A. Kaukienė (Klaipėda) „Pamario krašto dainų ypatumai“, D. Račiūnaitė (Leningradas) „Kai kurios sutartinių atlikimo problemos“, M. Baltrėnienė (Vilnius) „Instrumentinių sutartinių genėžė ir ypatumai“, R. Apanavičius (Vilnius) „Kanklės — Narvos kultūros reliktas“, A. Baika (Vilnius) „Armonika tradicinėse kaimo kapelose“, K. Poškaitis (Vilnius) „Lietuvių liaudies šokio ypatybės“, D. Urbanavičienė (Vilnius) „Scenografinis liaudies šokio užrašymas“, Z. Kelmickaitė (Vilnius) „Folkloro ansamblių vaidmuo dabartiniame Lietuvos kultūriniame gyvenime“, V. Satkauskienė (Vilnius) „Rajonų folkloro ansamblių ir vietinės tradicijos“, R. Sliužinskis (Klaipėda) „Folklorinis Klaipėdos miesto gyvenimas“, A. Svidinskas (Rokiškis) „Rokiškio rajono folkloro ansamblių“, J. Trinkūnas (Vilnius) „Auklėjamoji folkloro reikšmė“, S. Skrodenis (Vilnius) „Liaudies dramos ir teatro elementai etnografinių ir folkloro ansamblių programose“, A. Karaška (Vilnius) „Lietuvių liaudies muzikos instrumentų tipologija“.

Antrąją dieną, skirtą tautiniams drabužiams, pranešimus skaitė: J. Balčikonis (Vilnius) „Dainų švenčių kostiumai“, R. Songailaitė-Balčikonienė (Vilnius) „Tautinis drabužis scenai“, A. Kirvaitienė (Vilnius) „Sceninio liaudies šokio raida ir tautinis kostiumas“, R. Merkienė (Vilnius) „LTSR Mokslų Akademijos folkloro ansamblio drabužių kūrimo principai“, V. Milius (Vilnius) „Mažosios Lietuvos lietuvių drabužių tyrinėjimai“, T. Jurkuvienė (Vilnius) „Tautinis kostiumas folkloriniame ansamblyje“, D. Rudytė (Rumšiškės) „Lietuvių valstiečių apavas“, S. Bernotienė (Vilnius) „Lietuvių valstiečių drobulės“, I. Šidiškienė (Vilnius) „Lietuvių valstiečių marškinių puošyba XIX a.—XX a. pirmoje pusėje“, S. Urbanavičienė (Vilnius) „Tautinis kostiumas ir metaliniai papuošalai“, D. Puteikienė (Vilnius) „Skambantys papuošalai“. Be to, buvo perskaitytas D. Bernotaitės (Vilnius) pranešimas „Aukštaičių sijonai“.

Aktyviai reikštasi diskusijose. Kalbėjo L. Braziulis (Šiauliai), G. Fledžinskienė (Vilnius), K. Grigas (Vilnius), G. Kadzytė (Vilnius), A. Kargaudienė (Kaunas), Z. Kelmickaitė (Vilnius), J. Kudirka (Vilnius), V. Kulikauskienė (Vilnius), P. Mataitis (Vilnius), V. Maulius (Panevėžys), V. Musteikis (Vilnius), L. Panavienė (Utena), V. Statkevičius (Šilalė), A. Stravinskienė (Vilnius), A. Svidinskas (Rokiškis), V. Tumėnas (Vilnius), A. Usovus (Vilnius), A. Vyšniauskaitė (Vilnius). Pasidžiaugta šios konferencijos savalaikiškumu, jos moksline ir praktine reikšme, liaudies dainų dainavimo atkūtimu, tautosakos rinkėjų ir tyrėjų darbu. Kalbėta apie folklorinių ansamblių reikalingumą mokyklose, liaudies papročių pažinimą, dabartinių vestuvių papročių subanalėjimą, folkloro ansambliams tinkamų drabužių būtinumą, jų gamybos išplėtimą, Liaudies buities muziejaus klijimo teatro programų rengimo sunkumus. Pageidauta kaimuose išlikusių senųjų rūbų nenaudoti liaudies ansambliams, o rūpintis juos perduoti į muziejus, toliau rinkti folklorą, koordinuoti šį darbą, jo rinkėjus aprūpinti aparatūra, išplėsti tautosakos lyginamuosius tyrimus, susidomėti liaudies ornamentika, administraciniais kultūros darbuotojais skirti kompetentingus asmenis, papročius panaudoti dabartinių švenčių renginiuose, leisti metodinę literatūrą, meno saviveiklininkams ir tradicijoms skirtą periodinį leidinį. Pareikšta nuomonė, kad ši konferencija turėtų būti folkloro didesnio panaudojimo posūkiu, folkloro ansambliai turėtų užsiimti ir pažintine funkcija. Pasakyta kritinių pastabų dėl Kauno folkloro ansamblių aprangos, dabartinių juostų raštų ir pločio, dėl tautinių drabužių meno tarybos veiklos. Buvo informuota apie neseniai išleistus ir artimiausiu laiku pasirodysiančius leidinius, skirtus liaudies kultūrai nagrinėti.

Buvo demonstruojamas dabartinių folkloro ansamblių aprangos spalvotos skaidrės, jų teigiamąsias ir neigiamąsias puses komentavo S. Bernotienė ir V. Kulikauskienė. Pakruojo rajono Petrašiūnų kaimo etnografinis ansamblis parodė savo programą „Šienapjūtė ir pabaigtuvės“. V. Urbanavičius pademonstravo savo kūrybos filmą „Oi ratu ratu“ (apie XV a. lietuvių drabužių puošybą).

Kultūros centro direktorius J. Mikutavičius baigiamajame žodyje pareiškė pasitenkinimą, kad konferencijoje aktyviai dalyvauta, padėjo pranešėjams, pasakė, kad folkloro ansamblių judėjimas — visuomenės reikalas.

Pranešimus ir pasisakymus diskusijose numatoma paskelbti atskiru leidiniu.

V. Milius

JAUNŲJŲ MUZIEJININKŲ KONFERENCIJA

1987 m. gegužės 6—7 d. Palangoje įvyko trečioji jaunųjų muziejininkų konferencija „Muziejai ir jų kolekcijos“, surengta LTSR dailės muziejaus jaunųjų specialistų tarybos iniciatyva. Pirmoji tokia konferencija vyko 1983 m. Vilniuje (organizavo LTSR istorijos ir etnografijos muziejus), antroji — 1985 m. Šiauliuose (organizavo Šiaulių „Aušros“ muziejus). Trečiojoje konferencijoje dalyvavo jaunieji muziejininkai, archeologai, numizmatai, istorikai iš Kauno, Klaipėdos, Palangos, Šiaulių, Telšių ir Vilniaus. Buvo išleistos konferencijos pranešimų tezės.

Pranešimus skaitė: A. Petrašiūnas (Vilnius) „Kapitalizmo vystymasis ir darbininkų judėjimas iki 1917 m. (remiantis LTSR revoliucijos muziejaus ekspozicijos ir fondų medžiaga)“, K. Katalynas (Vilnius) „XV—XVII a. kokliai-karūnėlės Vilniaus muziejų fonduose“, V. Valickis (Kaunas) „XVII a. pirmosios pusės keramikos rinkinys iš Kaltanėnų“, G. Zabiela (Vilnius) „Keramikos fragmentų kolekcijos aprašymo pagrindai“, M. Balčius (Sventoji) „XVII a. antrosios pusės Sventosios uosto hinterlandas muziejų numizmatikos kolekcijų duomenimis“, E. Ivanauskas (Vilnius) „Keletas pastabų apie Vladimiro Algirdaičio monetas“, V. Rutkauskienė (Kaunas) „Kauno valst. M. K. Ciurlionio dailės muziejaus monetų rinkiniai“, A. Snitkuvienė (Kaunas) „Švėkšnos radinių paslaptis“, V. Ruzas (Vilnius) „Patrankų kolekcija IEM“, V. Aleksiejūnas (Vilnius) „P. Karazijos 100-osioms gimimo metinėms“, A. Bėkšta (Vilnius) „P. Smuglevičiaus paveikslų, tapytų Vilniaus katedrai, tyrimai“, M. Šimelionytė (Vilnius) „Vilniaus katedros interjero paveikslų restauravimas“, A. Malinauskaitė (Šiauliai) „Vėrpimo ir skalbimo įrankiai — lietuvių liaudies taikomojo meno pavyzdžiai Šiaulių „Aušros“ muziejuje“, D. Skuodytė

(Vilnius) „Koreco ir Baranovkos fabriku porceliano rinkinys LTSR dailės muziejuje“, S. A. Vorobjovas (Siauliai) „Sofijos Remerienės-Dembovskaitės tapybos ir grafikos rinkinys „Aušros“ muziejuje“, A. Katilius (Vilnius) „Tadas Daugirdas ir Kauno muziejus“, R. Klimavičius (Vilnius) „Dailininkas ir senienų kolekcionierius R. Alekna-Svoinickis“.

Per diskusijas pranešimai buvo papildyti bei patikslinti, pasisakyta dėl tolesnės jaunųjų muziejininkų veiklos. Konferencijos darbą apibendrina ir pranešimus įvertino dr. R. Rimantienė ir J. Urbonas.

Kitą jaunųjų muziejininkų konferenciją numatyta surengti 1989 m.

D. Bernotaitė

DAILĖS ISTORIKŲ SIMPOZIUMAS

1987 m. gegužės 13–14 d. LTSR MA Istorijos instituto salėje įvyko pirmasis respublikinis dailės istorikų simpoziumas „Nuo gotikos iki romantizmo: Lietuvos meninės kultūros klausimai“. Simpoziumą surengė jungtinis komitetas, į kurį įėjo Istorijos instituto Estetikos ir menotyros skyriaus bei LTSR valstybinio dailės instituto dailėtyrininkai. Pranešimus skaitė Istorijos instituto, LTSR dailės bei M. K. Ciurlonio dailės muziejų, LTSR dailės paminklų sąvado, Paminklų konservavimo instituto bendradarbiai, LTSR valstybinio dailės bei Kauno politechnikos institutų, J. Naujalio vaikų meno mokyklos dėstytojai ir svečiai iš Rygos bei Minsko mokslo įstaigų.

Pirmosios dienos posėdį atidarė Istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas, Estetikos ir menotyros skyriaus vadovas A. Gaižutis. Taręs įžanginį žodį, jis perskaitė pranešimą tema „Dailės istorijos tyrinėjimų metodologija“. Pirmosios dienos posėdyje buvo perskaityta 11 pranešimų: jau minėtasis A. Gaižutis, E. Vaitulevičienės „Bernardinų bažnyčios gotikinė sienų tapyba“, A. Širmulio „Seniausio profesionalaus antkapio Lietuvoje problema“, I. Korsakaitės „Iliustracijos K. Nezabitauskio elementoriui XIX a. pr. Lietuvos kultūros kontekste“, S. Mikėno „Metaliniai paveikslų aptaisai XVII–XVIII a. Lietuvoje“, S. Samuolienės „Komaskai Lietuvoje“, I. Vaišvilaitės „Iki šiol nežinomas XVII a. baroko skulptūros ansamblis“, M. Matušakaitės „Realizmas Lietuvos barokinėje skulptūroje“, R. Kaminskos (Latvijos TSR dailės paminklų sąvado vyr. moksl. bendr.) „Latgalos XVIII a. portretinės tapybos bruožai“, A. Barysaitės „XVII a. tapyba Rytų Lietuvoje“, S. Latono „Dominiikonų bažnyčios sienų tapyba“.

Antrąją simpoziumo dieną perskaityti tokie pranešimai: V. Cibulsko „Linkuvos kulto pastatų medžio dirbinių stilistinė raida XVII a. pab.–XIX a. pab.“, I. Duchano (Baltarusijos restauracijos įstaigos menotyrininkas) „Dailės kūriniai Lietuvos ir Baltarusijos teritorijose esančių barokinių pastatų architektūrinėje erdvėje (amžininkų vertinimų ir liudijimų pagrindu)“, A. Bėkštos „Zemaičių vyskupų portretų galerija“, O. Daugelio „Baronų fon Ropų meno kolekcijos ir jų istorija“, E. Grosmanės (Latvijos TSR MA Latvių kalbos ir literatūros instituto moksl. bendr.) „Skulptūros dirbtuvės Kuršo krašte 1680–1740 m.“, A. Snitkuvienės „Egipto dailės kolekcijos Lietuvoje ir jų atsiradimo istorija“, V. Gasiūno „XIX a. litografijos dirbtuvės Vilniuje“, R. Sidlauskio „J. Rustemo pedagoginė veikla“, R. Janonienės „J. Rustemo portretai“.

Pranešimams užtrukus, diskusijų nebeįvyko. Posėdis baigėsi susitikimu su Istorijos instituto svečiais – Varšuvos menotyros instituto direktoriaumi S. Mosakovskiu ir jo pavaduotoju J. Malinovskiu. Lenkų mokslininkai papasakojo apie savo instituto mokslinių tyrimų kryptis, instituto struktūrą, atsakė į susirinkusiųjų klausimus. Savo kolegų vardu jie pareiškė norą plėtoti abipusius mokslinius ryšius tarp Lietuvos ir Lenkijos menotyrininkų. Uždarant simpoziumą, kalbėjo jo iniciatoriai I. Vaišvilaitė ir A. Gaižutis. Organizacinio komiteto vardu jie paskelbė, kad kitą simpoziumą, skirtą LDK meninės kultūros tyrimams, numatoma organizuoti 1988 m. pavasarį.

G. Jankevičiūtė

KONFERENCIJA STOKHOLME

1987 m. birželio 3—6 d. Stokholmo universitete įvyko Baltijos šalių studijų Skandinavijoje IX konferencija, skirta Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1900—1914 m. istorijai, kalbotyrai, kultūrai ir ekonomikai. Iš viso į konferenciją, kaip rodo išankstinis sąrašas, su pranešimais, sveikinimo kalbomis buvo pakviesta apie 100 žmonių iš 10 Europos ir Šiaurės Amerikos valstybių. Iš TSRS buvo 21 dalyvis, dauguma iš Estijos TSR. Mūsų respublikai atstovavo Vilniaus valst. V. Kapsuko universiteto Istorijos fakulteto prodekanas doc. Sigitas Jegelevičius (pranešimas „Lietuvos istorijos šaltinių kaupimas ir saugojimas XX a. pradžioje“), Ekonomikos instituto Liaudies ūkio ir ekonominės minties istorijos skyriaus vedėjas Vytautas Merkys („Lietuvių nacionalinis judėjimas XX a. pradžioje“), Istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas prof. Algirdas Gaižutis („Lietuvių meninės kultūros savitumas XX a. pradžioje“) ir Lietuvių kalbos ir literatūros instituto mokslinis bendradarbis Saulius Zukas („Episteminiai pokyčiai XX a. pradžios lietuvių kultūroje ir literatūroje“). Be to, Lietuvos tematiką lietė dar 10 pranešimų, iš kurių istorijai buvo skirti Eberhardo Demmo (Eberhard Demm) „Juozo Gabrio 1907—1914 m. propagandinė veikla“, Žano Griusono (Jean Grison) (abu iš Prancūzijos) „Prancūzų ir britų viešoji nuomonė apie Baltijos šalis 1900—1914 m.“ bei Leono Sabaliūno (JAV) „Lietuvos socialdemokratų 1904—1906 m. atsišaukimų turinio analizė“.

Pranešimų tekstai numatyti publikuoti.

V. M.

KONFERENCIJA, SKIRTA BIRŽULIO BASEINO KOMPLEKSIŲ TYRINĖJIMŲ DEŠIMTMEČIUI

1987 m. liepos 27—29 d. Varniuose įvyko mokslinė konferencija „Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis“, kurią surengė Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus ir aktyviai rėmė Telšių rajono ir Varnių apylinkės partiniai ir tarybiniai organai. Konferencijoje dalyvavo Vilniaus V. Kapsuko universiteto, Mokslų Akademijos Istorijos instituto mokslininkai, Paminklų konservavimo instituto Klaipėdos filialo ir Kultūros ministerijos mokslinės metodinės tarybos archeologai, Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos, Telšių kraštyros muziejų moksliniai bendradarbiai, Telšių miesto ir rajono mokytojai kraštotyrininkai.

Įžanginiu žodžiu konferenciją pradėjo Lietuvos KP Telšių rajono komiteto trečioji sekretorė V. Sadzevičiūtė. Lietuvos kultūros fondo vardu dalyvius ir svečius pasveikino Vilniaus universiteto profesorius Č. Kudaba.

Buvo perskaityti 25 pranešimai: geogr. m. dr. prof. Č. Kudabos „Varnių duburio geomorfologiniai ypatumai“, ist. m. k. A. Butrimo „Akmens amžiaus laidojimo paminklai Biržulio apylinkėse“, med. m. k. I. Balčiūnienės „Biržulio pakrančių akmens amžiaus žmonių etninė odontologija“, R. Jankausko „Biržulio pakrančių akmens amžiaus žmonių paleopatologija“, L. Valatkienės „Telšių kraštyros muziejaus tyrinėjimų trisdešimtmetis“, biol. m. dr. G. Cesnio „Biržulio apylinkių antropologiniai radiniai ir žemaičių kilmės problema“, V. Zulkauš „Vakarinių žemaičių žemės XIII—XIV a.“, A. Nikžentaičio „Pagraudės valsčių ryšiai su Medininkų ir Karšuvos žemėmis XIV a. I pusėje“, V. Vaivados „1535—1537 m. Zemaitijos valstiečių sukilimas“, J. Andriusevičiaus „Biržuvėnų dvaras XIX a. viduryje“ ir „Revoliuciniai įvykiai Luokėje 1919 ir 1940 m.“, E. Meilaus „Iš Luokės miestelio istorijos“, V. Vaičikausko „Iš Viešvėnų valsčiaus ir miestelio istorijos“, J. Genio „Apie Varnių kūrimosi pradžią XIV—XV a.“, E. Rimšos „Varnių miesto herbas“, velionio A. Sprindžio „Palaidoti Varniuose“ (perskaitė A. Katilius), ist. m. k. E. Aleksandravičiaus „Lietuvių demokratinės kultūros židinio susiformavimas Varniuose XIX a. viduryje“, V. Jogėlos „Senieji Varniai ir varniškiai ikonografinėje medžiagoje“, A. Ivinskio „Prano Vasiliausko kraštotyrinė veikla“, V. Dulskio „Varnių koncentracijos stovykla“, V. Aleksejūno „Virvytės aukštupio numizmatinė medžiaga“, E. Ivanausko „Aukšinių monetų apyvarta Lietuvoje XVI a. II pusėje—XVII a.“, K. Švėgždavičiaus „Tel-

šių rajono pietinės dalies išvadavimas“, D. Andriusevičiūtės „Šatrijos apylinkės kraštotyriminkas Antanas Jonušas“, V. Šlapkausko „Paleoastronominės žinios Biržulio ežervietės regione“.

Baigiamąjį žodį taręs dr. G. Česnys pažymėjo, jog Varniai verti to, kad juose periodiškai vyktų mokslinės konferencijos, kuriose šio krašto tyrimų naujienos būtų pateikiamos visuomenei.

Konferencijos pranešimai išleisti leidiniu „Biržulio baseino kompleksinių tyrimų dešimtmetis: Varnių konferencijos pranešimų tezės (1987 liepa)“. V., 1987.—168 p.

Konferencijos metu Varnių kultūros namuose veikė paroda „Iš Biržulio apylinkių praeities“. Dalyviams ir svečiams buvo demonstruojami ist. m. k. V. Urbanavičiaus filmai archeologine tematika, koncertavo Luokės etnografinis ansamblis. Įvyko ekskursija po apylinkių archeologinius paminklus.

S. Urbanavičienė

PIRMOJI INSTRUMENTOLOGINĖ EKSPEDICIJA IR KONFERENCIJA

LTSR valstybinės konservatorijos Liaudies instrumentų katedra užsimojo užfiksuoti Lietuvos instrumentinį liaudies muzikavimą. 1987 m. rugpjūčio 3—16 d. surengta pirmoji ekspedicija į Kretingos, Plungės, Skuodo, Mažeikių ir Akmenės rajonus (vadovas — šių eilučių autorius). Joje dalyvavo ne tik liaudies instrumentų, bet ir fortepijono, smuiko, pučiamųjų, muzikos istorijos specialybių studentai bei absolventai.

Buvo apklausinėjami liaudies muzikantai. Tai, ką jie pasakojo apie save ir apie kitus, apie praeities muzikantus, užrašyta išsamioje A. Auškalnio parengtoje anketoje. Grojimas įrašytas į magnetofono juostas. Rinktos ir senos nuotraukos, gaidos, dienoraščiai, muzikos instrumentai. Apklausti 189 žmonės, įrašyti 724 kūriniai, gautos 149 nuotraukos, įsigyta 10 instrumentų. 18 muzikos instrumentų rekomenduota įsigyti Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejui. Daugiausia pateikėjų (53) apklausta ir kūrinių (265) įrašyta Plungės raj.

Ištirtame regione dominuoja armonikos, bandonijos, smuikai, yra gyvuojančių dūdų orkestrų, dar egzistuoja, bet jau baigia nykti kankliavimas. Populiariausia — atneštinių šokių muzika, bet dar griežiami ir tautiniai šokiai.

Ekspedicijos rezultatams aptarti 1987 lapkričio 18 d. konservatorijoje surengta Liaudies instrumentų katedros konferencija „Šiaurės vakarų žemaičių instrumentinis liaudies muzikavimas“. Perskaityta 19 pranešimų, kuriuose aptartas regiono liaudies instrumentų paplitimas, griežimo jais ypatumai, repertuaras, tradicijų perimamumas, šio regiono ir Vakarų Estijos instrumentinio liaudies muzikavimo paralelės. Konferencijoje dalyvavo ir svečių. Latvių liaudies instrumentų rinkimą aptarė I. Priedytė (Ryga), pranešimą apie etnografines ekspedicijas Lietuvoje perskaitė ist. m. kand. V. Milius.

Surengtame liaudies atlikėjų koncerte pasirodė 14 muzikantų iš 5 Žemaitijos rajonų. Parodėlėje buvo eksponuojami per ekspediciją surinkti instrumentai.

R. Apanavičius

KETVIRTASIS PABALTIO ETNOGRAFŲ PASITARIMAS

Tam tikrais laiko tarpais šaukiami Pabaltijo respublikų etnografų pasitarimai. Juose aptariami tyrimų rezultatai, numatomos tolesnių darbų gairės. Pasitarimuose dalyvauja ir Maskvos, kartais Leningrado bei Minsko etnografų atstovai. Pirmasis pasitarimas įvyko 1950 m., antrasis — 1951 m., trečiasis — 1955 m., ketvirtasis — 1987 m. rugpjūčio 27—28 d. Pirmasis įvyko Maskvoje, visi kiti — Vilniuje. Trečiasis buvo surengtas kartu su archeologais ir antropologais. Ketvirtąjį pasitarimą organizavo LTSR MA Istorijos institutas ir maskviškis Etnografijos institutas.

Ketvirtojo pasitarimo tema „Etnokultūrinės tradicijos ir socialistinio gyvenimo būdo tobulinimas“. Be pranešimų šia tematika, kalbėta ir apie kai kurių

institucijų veiklą, supažindinta su kurių ne kurių liaudies kultūros istorijos klausimų tyrimais.

Pasitarimą pradėjo jo organizacinio komiteto pirmininkas Istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas A. Gaizūtis. Įžanginį žodį tarė LTSR MA Visuomenės mokslų skyriaus akademikas sekretorius R. Rajeckas.

Pirmoji diena buvo skirta plenariniams posėdžiams. Juose pranešimus skaitė: J. Bromlėjus (Maskva) „Spalis ir dabarties etnografiniai tyrimai“, A. Gaizūtis (Vilnius) „Etnosas ir kultūrinės aplinkos modernizacija dabartinėmis sąlygomis“, L. Drobiževa (Maskva) „TSRS tautų gyvenimo būdas ir tarpnacionalinių santykių humanizacija“, M. Guboglas (Maskva) „Apie tarybinio socialistinio gyvenimo būdo buities sferos teorinių ir taikomųjų tyrimų tarpusavio ryšį“, V. Morkūnas (Vilnius) „Lietuvos TSR etnografų tyrimų kai kurių aspektų taikomoji reikšmė“, S. Cimermanis (Ryga) „Latvijos TSR etnografijos mokslas ir kultūrinės statybos praktika“, E. Lazauskaitė (Vilnius) „Etnografija Vilniaus valstybiniame universitete 1944—1986 m.“, A. Lutsas (Tartu) „Etnografijos dėstymas Tartu universitete 1944—1986 m.“, A. Vyresas (Talinas) „Pastarojo dvidešimtpenkmčio estų etnografija“, V. Tübel (Tartu) „Dabartinės kaimo buities tyrimas Estijos TSR valstybiniame etnografijos muziejuje“, V. Milius (Vilnius) „Lietuvių etnografijos bibliografijos ir istoriografijos pasiekimai ir uždaviniai“.

Antrosios dienos pirmasis posėdis buvo pavadintas „Pabaltijo tautų dabartinės materialinės kultūros etnokultūrinės tradicijos“. Pranešimus skaitė: A. Mylnikovas (Leningradas) „Kai kurie etnografinių tyrimų metodologijos klausimai“, S. Gutautas (Vilnius) „Tradicijų atspindžiai Aukštaitijos ir Dzūkijos dabartinių individualių gyvenamųjų namų architektūroje“, L. Dumpė (Ryga) „Latvijos TSR kaimo gyventojų pieniškų valgių etninės tradicijos“, V. Rimkus (Šiauliai) „Tradicijų ir naujovių sąveika lietuvių liaudies skulptūroje“, J. Samulionytė (Rumšiškės) „Etnografinės medžiagos panaudojimas LTSR liaudies buities muziejuje organizuojant darbuotojų laisvalaikį“ (ilustruota filmeliu apie tamė muziejuje 1986 m. surengtą Užgavėnių karnavalą). E. Vėveris (Ryga) demonstravo ir aiškino savo sukurtus filmus apie vieną kėdžių meistrą „Visą gyvenimą ir dar sykį“ ir vienos šeimos kasdieninę ir šventinę buitį „Juoda Meiranų duona“, V. Kruonis (Ryga) skaitė pranešimą „Vidžemės amatininkai tekintojai (XIX a. antroji pusė—XX a. pradžia)“, V. Dolmatovas (Vilnius) „Dabartinio dizaino liaudiškos ištakos“, V. Kulikauskienė (Vilnius) „Etnografijos vaidmuo atgaivinant lietuvių tautinius drabužius“, J. Morkūnienė (Vilnius) „Lietuvių valstiečių tradicinio transporto tyrimai ir jų mokslinis bei praktinis pritaikymas“.

Antasis posėdis vadinosi „Dvasinės kultūros ir šeimos sferos etninės tradicijos“. Pranešimus perskaitė: N. Bromlėjus (Maskva) „Kultūra—gyvenimo būdas (kai kurie sąveikų klausimai)“, A. Vyšniauskaitė (Vilnius) „Etninių tradicijų vaidmuo dabartinėse lietuvių vestuvių apeigose“, V. Čubrinškas (Vilnius) „Lietuvių įkurtuvių apeigos ir papročiai“, M. Ustinova (Maskva) „Etninis faktorius kaip dabartinės šeimos stabilizatorius“, P. Kalnius (Vilnius) „Tarpnacionalinių šeimų tyrimas Lietuvos TSR“, N. Demeter (Maskva) „Dėl Latgalos čigonų dabartinės šeimos“, A. Tuna (Ryga) „Apie latvių laudies auklėjimo patirties panaudojimą dabarties sąlygomis“, J. Mardosa (Vilnius) „Mėgėjiškų užsiėmimų Lietuvos TSR kaimo gyventojų tarpe paplitimas“, R. Grigorjeva (Maskva) „Apie baltarusių tautinės grupės formavimąsi Latgaloje“.

Pranešėjai atsakė į jiems pateiktus klausimus. Dėl laiko stokos diskusijų nebuvo. Pasitarimą apibendrinio J. Bromlėjus. A. Gaizūtis informavo, kad Istorijos institutas numato šio pasitarimo pranešimus išleisti atskiru leidiniu. O tezės, pavadinimu «Этнокультурные традиции и совершенствование социалистического образа жизни (Вильнюс, 1987. 72 с.)», buvo paskelbtos gerokai prieš pasitarimą ir išsiuntinėtoms pranešėjams.

Pasitarimo proga buvo organizuota keletas kultūrinių renginių. Rugsėjo 26 d. kitų respublikų svečiai buvo nuvežti į Rumšiškės apžiūrėti Liaudies buities muziejaus. Drauge apžiūrėtos dvi parodos, įrengtos patalpoje virš įėjimo į muziejų: 1987 m. rugsėjo pirmąją pusę Šakių rajone muziejaus įgyti audiniai ir dailės saviveiklininko G. Gavinavičiaus iš įvairių augalų pinti kūriniai. Sve-

čiai taip pat buvo supažindinti su senuoju ir naujuoju Vilniumi, Zaliaisiais ežerais. O institute iš bibliotekos ir V. Miliaus rinkinių buvo surengta per pastaruosius keturis dešimtmečius Lietuvoje išleistų etnografinių leidinių ekspozicija. Čia buvo suorganizuotos dar dvi parodos: „Liaudies kultūra lietuvių ekslibrise“ (iš V. Miliaus rinkinio) ir V. Kulikauskienės, R. Merkienės ir A. Vyšniauskaitės popieriaus karpiniai.

V. Milius

TSRS UŽSIENIO POLITIKOS IR TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ ISTORIJS TYRĖJŲ SĄJUNGINĖ KONFERENCIJA

1987 m. rugsėjo 17–18 d. Vilniuje įvyko sąjunginė mokslinė konferencija „70 metų Tarybų Sąjungos užsienio politikai“. Ją organizavo TSRS MA TSRS užsienio politikos ir tarptautinių santykių istorijos Mokslinė taryba, sąjunginė bei respublikinė „Zinijos“ draugija ir Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas. Konferencijoje dalyvavo Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas A. Cesnavičius, LKP CK skyrių vedėjai S. Imbrasas ir J. Paleckis, respublikos aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras H. Zabulis, užsienio reikalų ministras V. Zenkevičius ir kiti atsakingi partiniai bei tarybiniai darbuotojai.

Ižanginiu žodžiu konferenciją pradėjo Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto rektorius akad. J. Kubilius. Plenariniame posėdyje pirmininkavo TSRS MA TSRS užsienio politikos ir tarptautinių santykių istorijos Mokslinės tarybos pirmininkas akad. A. Naročnickis. Jis skaitė ir pranešimą apie aktualias Tarybų Sąjungos užsienio politikos istorijos tyrimo problemas. Plenarinius pranešimus taip pat padarė prof. dr. I. Usačiovas („Lenino taikos dekretas ir dabartis“), ist. m. dr. L. Nežinskis („Tarybų valstybės užsienio politikos moksliniai pagrindai“).

Konferencijoje dirbo penkios sekcijos, iš viso perskaityta daugiau kaip 50 pranešimų. Juose buvo susumuoti TSRS užsienio politikos istorijos tyrimo rezultatai, numatytos tolesnių tyrimų perspektyvos, suformuluoti šios politikos propagavimo bei mokslinio pagrindimo uždaviniai, daug dėmesio skirta buržuazinių klas-tūčių kritikai. Pranešėjai principingai kėlė istorinių darbų trūkumus, ragino išsamiau ir profesionaliau nagrinėti TSRS užsienio politiką, nustatyti tarptautinių santykių raidos tyrimo dėsningumus. Nurodyta, jog reikia sudaryti geresnes sąlygas istorikams naudotis šaltiniais, daugiau jų publikuoti.

Pirmoje sekcijoje, kuri nagrinėjo TSRS santykius su užsienio šalimis tarpukarės bei Antrojo pasaulinio karo metais, nemaža dėmesio skirta ir Lietuvos istorijai. Akad. narys koresp. K. Navickas ir prof. dr. R. Žiugžda čia skaitė pranešimus apie TSRS santykius su Lietuva trečiąjį–ketvirtąjį dešimtmetį, apie Tarybų šalies kovą dėl taikos ir kolektyvinio saugumo Pabaltijyje 1938–1939 m. Lietuvos istorija taip pat buvo liesta prof. dr. A. Varšlavano (Ryga) pranešime „Tarybų valdžia Pabaltijyje 1917–1919 m. ir užsienio intervencija“. Sekcija pasiūlė išleisti dokumentų rinkinį, skirtą TSRS santykiams su Pabaltijo šalimis trečiojo dešimtmečio antroje pusėje—ketvirtajame dešimtm., ir šia tema paliminti stambų istorinį darbą. Diskusijose kalbėjo prof. dr. V. Sypuolas (Maskva), rašyti stambų istorinį darbą. Diskusijose kalbėjo prof. dr. V. Furajevs (Leningradas), prof. dr. A. Ačtamzianas (Maskva), prof. dr. V. Šarmaitis svarstė, kaip tiksliau vertinti Antrojo pasaulinio karo pobūdį, Antrojo fronto atidarymą, Rytų Lokarno planą, akcentavo būtinumą glaudžiau bendradarbiauti su užsienio istorikais, rengti su jais daugiau bendrų konferencijų ir kt.

Apskritai konferencijoje aktyviai veikė Tarybų Lietuvos istorikai. Kartu su Maskvos istorikais sekcijose pirmininkavo akad. narys koresp. K. Navickas, prof. dr. J. Jermalavičius, ist. m. dr. R. Žepkaitė, ist. m. k. A. Bacys, prof. dr. R. Žiugžda. Prof. dr. R. Žiugžda vedė baigiamąjį plenarinį posėdį. Pranešimą apie Pabaltijo tarybinių respublikų indėlį į TSRS užsienio politiką čia skaitė Lietuvos TSR užsienio reikalų ministro pavaduotojas J. Grigutis. Konferencijos darbą apibendrino akad. A. Naročnickis.

Z. Butkus

PAMINĖTA IGNO DANILAVIČIAUS 200 METŲ SUKAKTIS

Vilniaus universitete 1987 m. spalio 1 d. įvyko respublikinė mokslinė konferencija, skirta žinomo Lietuvos teisės istorijos tyrėjo, puikaus istorijos ir teisės šaltinių žinovo bei skelbėjo profesoriaus Igno Danilavičiaus 200-osioms gimimo metinėms. Konferencijoje dalyvavo Vilniaus mokslininkai ir svečiai iš Maskvos bei Kijevo universitetų, kuriuose dirbo I. Danilavičius.

Atidarydamas konferenciją, organizacinio komiteto pirmininkas prof. ist. m. dr. S. Lazutka trumpai nušvietė I. Danilavičiaus gyvenimo ir veiklos kelią, įvertino jo indėlį į istorijos ir teisės mokslą. Buvo perskaityti 9 pranešimai. Pirmajame — „Ignas Danilavičius — Vilniaus universiteto profesorius“ prof. ist. m. dr. M. Jučas (VU) išryškino svarbiausius I. Danilavičiaus veiklos Vilniaus universitete momentus, atskleidė jo, kaip Lietuvos teisės istoriko ir LDK istoriko, mokslines pažiūras. Prof. teisės m. dr. A. Tkačas (Kijevo un-tas), pranešime „I. Danilavičiaus veiklos reikšmė teisės istorijos raidai Kijevo universitete“ didžiai įvertinęs pedagogo ir mokslininko indėlį į šios aukštosios mokyklos veiklą, pabrėžė, kad I. Danilavičius buvo vienas pirmųjų, padėjusių pagrindus teisės mokslui Ukrainoje. Prof. teisės m. dr. N. Prozorovas (Kijevo un-tas) pranešimas „Teisės klausimai I. Danilavičiaus darbuose“ buvo skirtas mokslininko veikalų, daugiausia parašytų Kijevo laikotarpiu, analizei. Doc. teisės m. k. Z. Namavičius (VU) perskaitė pranešimą „Igno Danilavičiaus teisinės pažiūros“, kuriame rėmėsi tiek profesoriaus Vilniaus universitete skaitytais kursais, tiek jo mokslo darbais. Panašia tema „I. Danilavičiaus teisiųjų pažiūrų evoliucija“ pranešimą skaitė teisės m. k. Z. Petrauskas (LTSR MA Prezidiumas). Ist. m. k. I. Starostina (TSRS MA TSRS istorijos in-tas) pranešime „I. Danilavičius — pirmasis 1468 m. Kazimiero teisyno leidėjas“ atskleidė aplinkybes, kuriomis Vilniuje 1826 m. buvo paskelbtas Kazimiero teisyno tekstas, apibūdino ir įvertino didelį I. Danilavičiaus darbą, rengiant šį teisės ir istorijos paminklą spaudai. I. Danilavičiaus, kaip istorijos šaltinių skelbėjo, vaidmenį išryškino ir teisės m. k. V. Andriulis (VU) pranešime „Ištrėmimas kaip teisinės atsakomybės rūšis I. Danilavičiaus „Dokumentų lobyno“ duomenimis“. Prof. ist. m. dr. S. Lazutka (VU) perskaitė drauge su ist. m. k. E. Gudavičiumi (II) parengtą pranešimą „I. Danilavičius — Lietuvos Statuto tyrinėtojas“. Autoriai parodė reikšmingą mokslininko vaidmenį tiriant ir rengiant spaudai Pirmąjį Lietuvos Statutą, surandant ir analizuojant Antrojo Statuto rankraščius. Prof. teisės m. dr. N. Krašeninikova (Maskvos un-tas) pranešimas „Indusų teisė: istorija ir dabartis“ leido susidaryti vaizdą apie mums tolimos ir egzotiškos indusų teisės sistemos raidą bei esminius bruožus.

Diskusijose kalbėję A. Tkačas, N. Krašeninikova, J. Jurginis pasidžiaugė konferencijos sėkme, ragino plėsti įvairių respublikų mokslininkų kūrybinius ryšius, pabrėžė būtinumą publikuoti daugiau istorijos ir teisės šaltinių. Pranešimų tezės buvo paskelbtos specialiame ledinėlyje. Konferencijos dalyviai ir svečiai aplankė I. Danilavičiui skirtą parodą, VU Mokslinės bibliotekos darbuotojų parengtą Mokslo muziejų.

I. Valikonytė

PAMINĖTAS VILNIAUS MIESTO SAVIVALDOS GAVIMO 600 METŲ JUBILIEJUS

1987 m. spalio 13 d. LTSR MA Prezidiumo salėje įvyko Mokslininkų rūmų organizuotas minėjimas-konferencija savivaldos (Magdeburgo teisių) suteikimo Vilniaus miestui 600 m. (1387—1987 m.) jubiliejui pažymėti. Renginį įžanginiu žodžiu pradėjo ist. m. dr. prof. L. Mulevičius.

Buvo perskaityti 7 pranešimai: Z. Kiaupos (II) „Vilniaus miesto savivaldos pradžia“, E. Rimšos (II) „Vilniaus miesto herbas“, ist. m. kand. A. Tylos (II) „Vilniaus, kaip LDK sostinės, funkcijos po Liublino unijos“, ist. m. kand. S. Samalavičiaus (PRPI) „Vilniaus miesto amatininkų cechai“, I. Jučienės (PRPI) „Vilniaus miesto gynybinė siena“, A. Baliulio (PRPI) — „Magdeburgo teisės ir pilies jurisdikcija Vilniuje“, D. Blažytės (PII) „Vilniaus miesto išdas XVIII a.“

Po pranešimų buvo atsakyta į klausimus. Pranešimus numatoma išleisti atskiru leidiniu.
Pabaigoje koncertavo Trakų senosios muzikos ansamblis.

E. Meilus

PROF. K. NAVICKO JUBILIEJUS

1987 m. spalio 18 d. 70-ųjų gimimo metinių proga buvo pagerbtas Lietuvos TSR nusipelnęs mokslo ir Lietuvos TSR nusipelnęs kultūros veikėjas, Lietuvos TSR Mokslų Akademijos narys korespondentas istorijos mokslų daktaras profesorius Konstantinas Navickas. Už mokslinės, pedagoginės ir visuomeninės veiklos nuopelnus jubilias buvo apdovanotas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Garbės raštu.

Iškildingame susirinkime Vilniaus universitete dalyvavo ir jubiliatą sveikino LKP CK mokslo ir mokymo įstaigų skyriaus vedėjas S. Imbrasas, Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministro pavaduotojas K. Žukauskas, Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Visuomenės mokslų skyriaus akademikas sekretorius ek. m. dr. R. Rajeckas, Partijos istorijos instituto prie LKP CK direktorė ist. m. dr. V. Kašauskienė, Vilniaus universiteto rektorato, kitų mokslo bei mokymo įstaigų ir organizacijų atstovai, respublikos partijos istorikai. Su prof. K. Navicko veikla, jo nuopelnais krašto kultūrai susirinkusius supažindino universiteto TSKP istorijos katedros vedėjas ist. m. dr. V. Pšibilskis.

Plačiai žinomi prof. K. Navicko moksliniai darbai apie buržuazinės Lietuvos tarptautinę padėtį, lenininę nacionalinę politiką. Už knygas „TSRS vaidmuo ginant Lietuvą nuo imperialistinės agresijos 1920—1940 m.“ ir „Lietuva ir Antantė“ jam suteikta LTSR valstybinė premija.

Savo 70-mečio jubiliejų prof. K. Navickas sutiko produktyviai dirbdamas mokslinį ir pedagoginį darbą. Sveikinusieji palinkėjo jubiliatui stiprios sveikatos ir gyvenimo džiaugsmo, sėkmingai įgyvendinti naujus kūrybinio darbo planus ir sumanymus.

P. Setkauskis

ANTRASIS BALTIJOS KRAŠTŲ ETNOGRAFŲ KOLOKVIUMAS

1966 m. VDR Mokslų Akademijos Tautotyros institutas Berlyne buvo suorganizavęs Baltijos kraštų etnografų kolokviumą, skirtą liaudies kultūros kitimui XIX amžiuje. Tos konferencijos pranešimai paskelbti leidinyje „Kolloquium Balticum Ethnographicum 1966“ (Berlin, 1968).

1987 m. spalio 27—30 d. VDR Mokslų Akademijos Centrinio istorijos instituto Kultūros istorijos ir tautotyros skyrius Stralzundo mieste suorganizavo II Baltijos kraštų etnografų kolokviumą (II. Kolloquium Balticum Ethnographicum), skirtą kultūriniais ryšiams nagrinėti. Renginys vyko Selės namuose. Jame dalyvavo 65 danų, latvių, lenkų, lietuvių, norvegų, rusų, suomių, švedų, vokiečių etnografų atstovai. Daugiausia, aišku, buvo organizavusio krašto etnografų ir muziejininkų. Dėl ligos neatvyko estų etnografų atstovė.

Kolokviumą pradėjęs Kultūros istorijos ir tautotyros skyriaus vadovas H. Strobachas (Strobach) pažymėjo, kad renginiu siekiama dviejų tikslų — nušviesti Baltijos regiono liaudies kultūrų ryšių istoriją, sudaryti sąlygas pabendrauti tyrėjams.

Buvo perskaitytas 21 pranešimas. Juose nagrinėti regiono tautų liaudies materialinės ir dvasinės kultūros ryšiai nuo Hanzos laikų iki šių dienų (daugiausia nuo XV a. iki XX a. pr.). Su Lietuva buvo susiję trys pranešimai. V. Rudolfas (Rudolph) iš Berlyno pranešime „Liaudies dailės objektai kaip pajūrio netinių mažumų kultūrinių pakeitimų rodikliai (XIX a.)“ kalbėjo apie Kuršių nerijos žvejų valčių vėtrungių struktūros ir puošybos elementų kaitą ir ją lėmusias priežastis. F. Hincė (Hinze) iš Berlyno pranešime „Kuršių nerijos žvejų daugiakalbiškumo problema (XIX a.)“ socialinės lingvistikos aspektu nušvietė kuršininkų, vokiečių ir lietuvių kalbų vartojimą Kuršių nerijos žvejų šeimose.

Šių eilučių autorius skaitė pranešimą „Vokiečių atlikti lietuvių liaudies kultūros tyrimai XIX a. pab. ir XX a. pr. (Lietuvių literatūros draugija)“. Pranešime buvo apibūdinta šios draugijos istorija, etnografinė veikla, mėnesiniuose ir metiniuose susirinkimuose skaityti pranešimai, leidinyje „Mitteilungen“ skelbti straipsniai, papasakota apie Tilžėje įsteigtą Lietuvių namą ir jame sukauptus rinkinius bei jų populiarinimą įvairių parodų progomis. Renginį organizavęs institutas numato pranešimus paskelbti.

Kolokviumo dalyviams buvo aprodytas Štralzundo archyvas, papasakota apie jo pastato panaudojimo ir restauravimo istoriją. Viena diena buvo skirta išvykai į Riūgeno salą — ten aplankyti muziejai, istorijos paminklai.

Trečiąjį kolokviumą numatoma surengti Rygoje 1989 m., jo pirmininku išrinktas latvių etnografo galva S. Cimermanis.

V. Milius

LIETUVOS BAJORIJA IR PAGRINDINĖS ETNOPOLITINĖS RAIDOS TENDENCIJOS XIX a.

1987 m. lapkričio 19 d. Lietuvos TSR MA Istorijos institute įvyko Feodalizmo istorijos ir Kapitalizmo istorijos skyrių suorganizuota teorinė diskusija dėl Lietuvos bajorijos vaidmens lietuvių nacijos formavimosi procese ir lietuvių nacionaliniame judėjime. Pranešimą padarė Vilniaus V. Kapsuko universiteto Istorijos fakulteto dėstytojas A. Kulakauskas. Jis analizavo įsigalėjusį mūsų istoriografijoje požiūrį į bajoriją kaip į „šaką, atsikilusią nuo tautos kamieno“. Nesiginčydamas dėl to, kad iki XX a. pradžios lietuvių bajorai buvo iš esmės polonizuoti, prelegentas vis dėlto pabrėžė, kad reikia laikytis istorizmo principo ir pažiūrėti, kada gi tas „atskilimas nuo tautos“ galutinai įvyko. Anot jo, bent iki 1863 m. sukilimo visoje Lietuvos bajorijoje išsiskyrė tam tikra srovė, gynusi Lietuvos suverenumą. Jos idėjinis vadas buvo mokslininkas ir publicistas A. H. Kirkoras, o pagrindiniai spaudos organai — „Tekla Wileńska“ bei oficialus „Kurjer Wileński“. Prelegento nuomone, kaip tik apie A. H. Kirkorą susibūrusi lietuvių inteligentija ir pažangioji bajorijos dalis bandė suderinti paveldėtas daugiatautės LDK kultūros tradicijas su naujais buržuaziniu demokratizmo principais. Kita vertus, pritardamas tiems Lietuvos istorikams, kurie pradinį lietuvių tautinio atgimimo etapą vadina bajoriškuoju, A. Kulakauskas sakė esant būtina išskirti, kad to etapo specifika buvo nulemta ne tik žemaičių bajorijos, iki XIX a. vidurio išsaugojusios visus etninio lietuvių atskirumo ženklus, iš jų ir kalbą, bet ir tos dalies Lietuvos bajorų, kurie jau protėvių kalbą buvo užmiršę. Unijinės pažiūros, kurių laikėsi dauguma to metu Lietuvos bajorų, reiškė ne vien norą gyventi kartu su Karūna (Lenkija), bet rodė ir Lietuvos atskirumo supratimą: mat kylantis lenkų nacionalizmas uniją laikė praeities dalyku ir siekė visiško Lietuvos suliejimo su Lenkija. Baigdamas prelegentas išreiškė mintį, jog A. H. Kirkoro ir kitų vilniečių inteligentų atstovaujama kryptis, susiklosčius atitinkamoms politinėms sąlygoms, galėjo tiesiogiai įsilieti į lietuvių nacionalinį judėjimą. Tik caro valdžios politika po sukilimo, prievartinės asimiliacijos kursas neleido tai tendencijai natūraliai plėtotis.

Ist. m. k. R. Vėbra diskusijoje iš esmės pritarė pagrindiniam A. Kulakausko teiginiui dėl pradinio tautinio atgimimo etapo bajoriško pobūdžio, pareiškdamas, kad 1863—1864 m. sukilimo pralaimėjimas reiškė ir galutinį bajorijos pažangaus vaidmens praradimą. Tačiau, skirtingai negu buvo keliami pirmojo pranešėjo, R. Vėbra nurodė, kad negalima sakyti, jog dvidešimtmetis po sukilimo iki „Aušros“ pasirodymo — tai savotiška praraja tarp pradinio ir vėlesnio (J. Basanavičiaus, J. Šliūpo ir kitų aušrininkų kartos) nacionalinio judėjimo etapo. Anot jo, pralaimėjus sukilimui, pasikeitė tik judėjimo hegemonas: vietoj bajorijos vadovauti lietuvių nacionaliniam judėjimui ėmusi katalikų dvasininkija. Todėl periodas tarp 1863 m. ir 1883 m. turėtų būti vadinamas klerikaliniu.

Ist. m. dr. V. Merkys suabejojo, ar tikslinga kalbėti apie savaimingą bajoriškojo tautinio atgimimo tendenciją, nes šis judėjimas nebuvo nei bajoriškas, nei valstietiškas, jis — ne luominis, bet buržuazinis demokratinis, nukreiptas prieš feodalinę visuomenės struktūrą ir feodalinę kultūrą. Tuo labiau negalima priešinti pažangiausių lietuvių bajoriškojo sparno veikėjų su valstietiškos kilmės in-

niauskaite, prisimindami V. Zilena kaip muziejininka, mokesjus derinti praktinj ir mokslinj darba. J. Jurginio atmintyje V. Zilenas isliko kaip tolerantiškas, tyrinetojo talentu apdovanotas kulturos darbuotojas, suvokes, kad kultura — tautos egzistencijos pamatas.

Ta proga muziejuje buvo surengta paroda „Iš muziejaus istorijos: 1947—1973 m.“

B. Kulnyte

MOKSLINIAI RYSIAI

1987.04.06—10 Suzdaleje (Vladimiro sritis) jvyko TSRS MA Archeologijos instituto organizuota sajungine archeologu konferencija „Tarybine archeologijos uzdaviniai, atsizelviant i TSKP XXVII suvaziavimo nutarimus“. Konferencijoje pranesimus skaitė ist. m. dr. R. Rimantienė apie zemdirbystės pradzia Pabaltijyje, ist. m. k. A. Girininkas — apie pastatu liekanas Lietuvos neolitinese gyvenvietese ir ist. m. k. L. Vaitkunskiene — apie kariaunu susidaryma ikiklasineje Lietuvoje. Ist. m. k. A. Tautavicius dalyvavo konferencijos metu vykusiame pasitarime archeologiniu kasinejimu metodikos, kasinejimu ataskaitu priemimo klausimais. Išeistos pranesimu tezės.

* * *

1987.04.21—23 Rygoje jvykusioje Pabaltijo respubliku dailetyrininku konferencijoje „Estijos TSR, Latvijos TSR, Lietuvos TSR dailė ir dailėyra 9-ajame dešimtmetyje“ dalyvavo Estetikos ir menotyros skyriaus bendradarbiai. Jaun. moksl. bendr. V. Liutkus perskaitė pranesima tema „Tipologiniai Pabaltijo respubliku tapybos rysiai“, jaun. moksl. bendr. G. Jankevičiute — „Zmogaus įvaizdžio kaita lietuviu tarybineje skulpturoje“. Jaun. moksl. bendr. P. Veljaitaga referavo apie stilistinius pokycius šiuolaikineje lietuviu taikomojoje dailėje.

* * *

1987.09.11 Feodalizmo skyriaus v. m. b. I. Lukšaitė 34-ajame Santaros—Sviesos federacijos suvaziavime Taboro fermoje (Mičigano valstija, JAV) skaitė pranesima „Reformacijos reikšmė lietuviu kulturai“. Be to, 09.12 ten pat, iliustruodama spalvotomis skaidremis, pasakojo apie Vilniaus katedros 1984—1986 m. tyrimus.

* * *

1987.10.27 LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos, Partijos istorijos instituto prie LKP CK, LTSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Trakuose organizuotoje konferencijoje „Internacionaliniai aspektai Lietuvos nacionalineje kulturoje“ m. b. J. Mardosa skaitė pranesima „Lietuvos TSR kaimo gyventojų kultūriniu poreikiu internacionalizacija“.

* * *

1987.11.09—19 Feodalizmo istorijos skyriaus vyr. moksl. bendr. Antanas Tyla Lenkijos LR Vyriausiajame senuju aktu archyve Varšuvoje rinko medžiaga leidiniui „Lietuvos savivaldziu miestu dokumentai“.

* * *

1987.11.09—26 Feodalizmo istorijos skyriaus moksl. bendr. Edmundas Rimša Lenkijos LR Vyriausiajame senuju aktu archyve Varšuvoje, Gdansko vaivadijos valstybiniam archyve bei Lenkijos MA bibliotekoje Gdanske rinko medžiaga, susijusia su Lietuvos miestu sfragistika, heraldika ir kitais Lietuvos istorijos klausimais.

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ TYRIMAI LIETUVOJE 1987 METAIS

1987 m. archeologinius paminklus respublikoje tyrė Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas (toliau — II), Lietuvos TSR kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdyba (KM), Vilniaus valst. universiteto LTSR istorijos katedra (VVU), Vilniaus valst. pedagoginio instituto TSRS istorijos katedra (VVPI), Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (MMT), Paminklų restauravimo projektavimo institutas (PRPI), LTSR istorijos ir etnografijos muziejus (IEM), LTSR dailės muziejus (DM), Kauno valst. istorijos muziejus (KVIM), Trakų istorijos muziejus (TIM), Alytaus ir Telšių kraštotyros muziejai (AKM, TKM), Kauno kultūros paminklų apsaugos metodinis skyrius, LTSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos (PAKD) Kretingos rajono skyrius.

Archeologai dirbo 64 vietovėse. Tirti 5 akmens amžiaus paminklai (iširtas 1470 m² plotas), 3 piliakalniai (iširtas 301 m² plotas) ir 4 gyvenvietės (iširtas 558 m² plotas), 4 geležies amžiaus pilkapynai (16 pilkapių aptikta 29 žmonių ir 1 žirgo kapas) ir 15 plokštinių kapinynų (iširtas 5324 m² plotas, rasti 332 žmonių kapai, 12 žirgų griaučių ir 12 duobių su žirgų aukomis), 3 feodalizmo laikotarpio kapinynai (iširtas 367 m² plotas, rastas 101 kapas). Dar 42 žmonių kapai rasti miestuose. Feodalinės epochos gyvenvietėse ir miestuose archeologai tyrė 22 objektus (iširtas 5300 m² plotas).

Mėginant nustatyti paminklų pobūdį ir chronologiją, kasinėta dar 9 objektuose (iširtas 146 m² plotas). Jie archeologijai duomenų nedavė.

Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos duomenimis, 1987 m. Lietuvoje buvo žalojama 80 archeologijos paminklų.

Toliau pateikiamas tirtų paminklų abėcėlinis sąrašas — kiekvienos anksčiau paminėtos grupės. Nurodoma paminklų kasinėjusi įstaiga, tyrimų vadovas, apimtis ir rezultatai. Duomenys gauti iš tyrimų vadovų.

1. Akmens amžiaus gyvenvietės ir kapai

1. **Daktariškė**, Telšių raj., Varnių apyl. IEM (vad. ist. m. k. A. Butrimas) 5-osios durpyninės gyvenvietės V dalyje iškasė 392 m² plotą, aptiko 0,2—0,5 m storio kultūrinį sluoksnį su Narvos ir virvelinės keramikos Pamarių kultūros horizontais, datuojamais III tūkstantm. pr. m. e.

2. **Gedupis**, Sakių raj., Sakių apyl. IEM (vad. V. Juodagalvis) pradėjo tirti Gedupio deš. krante esančią gyvenvietę. Iškasė 28 m² plotą, rado 0,3 m storio vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį.

3. **Kubilėliai I**, Sakių raj., Būblėlių apyl. IEM (vad. V. Juodagalvis) toliau tyrė Sešupės deš. krante esančią gyvenvietę. Iškasė dar 134 m² plotą, aptiko virvelinės keramikos kultūros su stipriomis neolitinės Nemuno kultūros tradicijomis sluoksnį.

4. **Reškutėnai**, Švenčionių raj., Reškutėnų apyl. II (vad. ist. m. k. A. Girininkas) toliau tyrė Kretuono I gyvenvietę. Iškasė 600 m² plotą, rado gausią žalvario amžiaus pradžios Narvos kultūros medžiagą. 2 gyvenamųjų pastatų vietose aptiko 4 kapus, datuotinus II tūkstantm. pr. m. e. viduriu. Mirusieji laidoti nedeginti.

5. **Sventoji** (Palanga). II (vad. ist. m. dr. R. Rimantienė) toliau tyrė dvi vėlyvojo neolito gyvenvietes: 4-oje ištyrė 56 m² plotą, surinko gausią Narvos kultūrai būdingą medžiagą, datuojamą III tūkstantm. pr. m. e. 6-oje ištyrė 260 m² plotą, aptiko III tūkstantm. pr. m. e. pabaigos Narvos kultūros medžiagą.

2. Piliakalniai ir geležies amžiaus gyvenvietės

1. **Antatiličiai**, Ukmergės raj., Žemaitkiemio apyl. MMT (vad. G. Zabiela) tyrė antrojo piliakalnio liekanas. Iškasė 111 m² plotą, rado 0,2 m storio kultūrinį sluoksnį su I m. e. tūkstantm. pirmosios pusės brūkšniuotąja keramika ir radiniais.

2. **Antatiličiai**, Ukmergės raj., Žemaitkiemio apyl. 0,2 km į pietryčius nuo antrojo piliakalnio, naujai aptiktoje gyvenvietėje MMT (vad. G. Zabiela) ištyrė 14 m² plotą, aptiko iki 0,5 m storio kultūrinį sluoksnį su I m. e. tūkstantm. antrosios pusės grublėtąja keramika.

3. **Imbarė**, Kretingos raj., Imbarės apyl. II (vad. V. Daugudis) piliakalnyje ištyrė dar 60 m² plotą, aptiko 0,4–1 m storio III–IV–XIII a. kultūrinį sluoksnį.

4. **Juodonys**, Rokiškio raj., Kamajų apyl. II (vad. ist. m. kand. E. Grigalavičienė) tęsė 1986 m. pradėtus piliakalnio tyrimus. Ištyrė dar 130 m² plotą, aptiko iki 1,5 m storio kultūrinį sluoksnį, kuris priklausio paskutiniams amžiams pr. m. erą—mūsų eros I tūkstantm. pirmajai pusei.

5. **Kernavė**, Sirvintų raj. VVU (vad. A. Luchtanas) Pajautos slėnyje į pietus—pietryčius nuo Pilies kalno piliakalnio ištyrė 420 m² plotą. Iškasė 4 pastatų ir 3 gatvių fragmentus, datuojamus XIII–XIV a. Giliau dūrpėse rastas I m. e. tūkstantm. medinis kelias.

6. **Palanga**. PRPI (vad. V. Žulkus) pietvakarinėje miesto dalyje ištyrė 79 m² plotą. Aptiktoje senovinėje gyvenvietėje su 0,3 m storio kultūrinio sluoksnio iškasta apie 3×4 m dydžio pastato dėmė su lipdyta ir žiesta XI–XIII a. keramika.

7. **Raginėnai**, Radviliškio raj., Pakalniškių apyl. MMT (vad. B. Dakanis) Vokzalu vadinamoje kalvoje tarp kaimo ir Daugyvenės kairiojo kranto ištyrė 45 m² plotą, rado iki 1 m storio kultūrinį sluoksnį su I m. e. tūkstantmečio antrosios pusės grublėtąja keramika.

3. Geležies amžiaus pilkapyiai

1. **Maisiejūnai**, Kaišiadorių raj., Kruonio apyl. IEM (vad. E. Butėnas) tęsė 1986 m. atnaujintus pilkapyio tyrimus. Iširti 3 sampilai, aptikti du apardyti V–VI a. kapai. Mirusieji laidoti nedeginti.

2. **Paduobė**, Saltaliūniai, Svenčionių apyl. IEM (vad. V. Steponaitis) ištyrė du pilkapius ant kairiojo Szeimenos kranto, rado 3 žmonių ir 1 žirgo kapą, datuojamus I m. e. tūkstantmečio antrąja puse. Mirusieji laidoti sudeginti.

3. **Paragaudis**, Šilalės raj., Kvėdarnos apyl. VVU (vad. ist. m. k. M. Michelbertas) toliau tyrė pilkapyną. Ištyrė dar 5 pilkapius su akmenų vainikais, rado 10 I–II a. kapų su to meto įkapėmis. Mirusieji laidoti nedeginti.

4. **Visėtiškės**, Anykščių raj., Svėdasų apyl. II (vad. ist. m. k. V. Kazakevičius) tęsė 1985 m. pradėtus pilkapyio tyrimus. Ištyrė dar 5 pilkapius. 3 pilkapiuose su akmenų vainikais rado 14 VIII–XIII a. kapų. Mirusieji laidoti nedeginti. 2 pilkapiuose be akmenų vainikų kapų nerasta. Pastebėta akmens amžiaus gyvenvietės pėdsakų.

4. Geležies amžiaus plokštiniai kapinynai

1. **Bandužiai**, Klaipėda. II (vad. ist. m. k. J. Stankus) tęsė 1985 m. atnaujintus kapinyno tyrimus. Kapinyno centrinėje dalyje ištyrė dar 888 m² plotą, rado 22 III–V a. kapus. Mirusieji laidoti nedeginti.

2. **Genčiai I**, Kretingos raj., Kurmaičių apyl. II (vad. A. Merkevičius) šiaurinėje kapinyno dalyje iškasė dar 420 m² plotą, rado 50 kapų: 41 griautinį VIII a. pabaigos—X a., 9 degintinius XI–XIII a.

3. **Gintarai**, Kretingos raj., Kartenos apyl. PAKD Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis) „Vyšnių kalno“ vakarinėje pusėje esančio kapinyno šiaurinėje dalyje iškasė 40 m² plotą, rado 17 XI–XII a. kapų. Mirusieji laidoti sudeginti.

4. Kreivėnai, Silutės raj., Pagėgių apyl. II (vad. V. Simėnas) smėlio karjero pakraštyje iškasė 20 m² plotą. Rado 2 griautinius VI—VIII a. ir 2 degintinius X—XII a. kapus bei kelių griautinių ir degintinių kapų likučius.

5. Kuršiai, Telšių raj., Janapolės apyl. TKM (vad. L. Valatkienė) neseniai aptiktame kapinyne ištyrė 302 m² plotą, rado 56 kapus, iš kurių 2 degintiniai XIII a. ir 54 griautiniai XIV—XV a.

6. Lieporiai, Šiaulių raj., Šiaulių apyl. II (vad. I. Vaškevičiūtė) pietiniame miesto pakraštyje esančiame kapinyne ištyrė 660 m² plotą, rado 10 apardytų IV—VI a. kapų. Mirusieji laidoti nedeginti.

7. Pakapiai, Kauno raj., Babtų apyl. Kauno kultūros paminklų apsaugos metodinis skyrius (vad. V. Valickis) kapinyne ištyrė 164 m² plotą, rado 1 degintinį kapą be įkapių ir keliolika XIII—XIV a. atsitiktinių dirbinių.

8. Palanga, PRPI (vad. V. Zulkus) atnaujino 1961—1962 m. Dariaus ir Girėno bei Komjaunimo gatvių rajone tirtu kapinyne kasinėjimus. Ištyrė 221 m² plotą, rado 25 IX—XIII a. kapus, iš jų 11 griautinių, 2 degintinius ir 12 suardytų.

9. Pavilkijys, Šakių raj., Lekėčių apyl. II (vad. A. Varnas) tęsė 1985 m. pradėtus kapinyne tyrimus. Iškasė dar 513 m² plotą, rado 1 IX a. degintinį žmogaus kapą, 16 simbolinių V—IX a. kapų (kapų duobės su įkapėmis be kaulų pėdsakų) ir 12 duobių su žirgų aukomis.

10. Pernarava, Kėdainių raj., Pernaravos apyl. KVIM (vad. K. Rickevičiūtė) tęsė 1986 m. pradėtus kapinyne tyrimus. Iškasė dar 455 m² plotą, rado 18 kapų, iš jų: 15 griautinių V a., 3 degintinius VIII a. ir 14 griautinių XVI—XVII a.

11. Ringuvėlė, Šiaulių raj., Kuršėnų apyl. II (vad. I. Vaškevičiūtė) tyrė žvyro karjero suardyto kapinyne likučius. Iškasė 120 m² plotą, rado 1 kapo likučius. Mirusieji laidotas nedegintas.

12. Seredžius, Jurbarko raj., Seredžiaus apyl. II (vad. ist. m. k. V. Urbanavičius) rytiniame kapinyne pakraštyje iškasė 390 m² plotą, rado 8 VI—VII a. žmonių kapus ir 12 XIII—XIV a. žirgų griaučių. Mirusieji laidoti nedeginti.

13. Užpelkiai, Kretingos raj., Rūdaičių apyl. DM (vad. A. Bliujienė) atnaujino kapinyne tyrimus, į pietus nuo kapinyne centro esančios žvyroduobės pakraštyje ištyrė 265 m² plotą, rado 22 apardytus III—V a. kapus su akmenų vainikų liekanomis. Mirusieji laidoti nedeginti.

14. Vidgiriai, Silutės raj., Pagėgių apyl. II (vad. V. Simėnas) toliau tyrė kapinyne šiaurės vakarų dalį. Iškasė dar 560 m² plotą, rado 14 V—VI a. kapų. Mirusieji laidoti nedeginti.

15. Žviliai, Šilalės raj., Jucaičių apyl. II (vad. ist. m. k. L. Vaitkunskienė) tęsė 1983 m. atnaujintus kapinyne tyrimus. Iškasė dar 306 m² plotą, rado 57 VII—VIII a. kapus. Mirusieji laidoti nedeginti.

5. XIV a. pabaigos—XVIII a. kapinynei

1. Varniai, Telšių raj. PRPI (vad. J. Genys) miestelyje, prie buvusios kunigų seminarijos iškasė 85 m² plotą, rado 31 apardytą XV—XVIII a. pirmosios pusės kapą ir suardytų degintinių kapų pėdsakų.

2. Vinkšninės, Alytaus raj., Daugų apyl. AKM (vad. E. Svetikas) kapinyne vakarinėje dalyje iškasė 234 m² plotą, rado 40 XV a. antrosios pusės—XVI a. pirmosios pusės kapų. Mirusieji laidoti nedeginti.

3. Žuvyčiai, Trakų raj., Semeliškių apyl. TIM (vad. B. Lisauskaitė) senkapyje ant kalvos, Volastos upelio kairiajame krante ištyrė 48 m² plotą, rado 16 XVI—XVII a. kapų.

6. Feodalinės epochos gyvenvietės ir miestai

1. Kartena, Kretingos raj. PAKD Kretingos skyrius (vad. I. Jablonskis) miestelio dalyje, vadinamoje Palverku, ištyrė 30 m² plotą, aptiko 0,35 m storio kultūrinį sluoksnį su XVI—XVII a. keramika.

2. Kaunas

a) Nemuno g-vė Nr. 18, 24. PRPI (vad. A. Juchnevičius) ištyrė 120 m² plotą, rado XV—XIX a. kultūrinį sluoksnį ir XVI—XVII a. datuojamo mūrinio pastato liekanas;

b) Nemuno g-vė. PRPI (vad. M. Bertašius), prižiūrėdamas žemės kasimo darbus, konstatavo XV a. kultūrinį sluoksnį;

c) Laisvės al. Nr. 101. PRPI (vad. A. Juchnevičius) šaričių vienuolyno teritorijoje ištyrė 400 m² plotą, aptiko XVIII a. vienuolyno ligininės pamatus bei 42 to paties laikotarpio kapus;

d) Birštono—Kuzmos g-vių kampas, PRPI (vad. A. Vaškėlis) ištyrė 120 m² plotą, rado sudegusių XVI—XVII a. medinių pastatų liekanų;

e) Daugirdo g-vė Nr. 5. PRPI (vad. A. Vaškėlis) ištyrė 110 m² plotą, aptiko medinių pastatų liekanų su XV a. pradžios vaško (?) lydymo krosnimis;

f) Uosto g-vė Nr. 3. PRPI (vad. M. Bertašius) ištyrė 60 m² plotą, aptiko XIV a. pabaigos kultūrinį sluoksnį;

g) Meskupo—Pakalnės takas. PRPI (vad. D. Balčiūnas) ištyrė 160 m² plotą, rado XVII—XVIII a. kultūrinį sluoksnį su medinių pastatų liekanomis ir hipokausto tipo krosnį;

h) Daukšos g-vė Nr. 52. PRPI (vad. A. Žalnierius) ištyrė 260 m² plotą, aptiko XVII a. pabaigos—XVIII a. mūrinių pastatų liekanas.

3. Kernavė, Sirvintų raj. Rytiniame miestelio pakraštyje VVU (vad. A. Luchtanas) ištyrė 60 m² plotą, rado XV—XVIII a. kultūrinio sluoksnio likučius.

4. Klaipėda. PRPI (vad. V. Zulkus) teritorijoje tarp Kastyčio, Didžiojo vandens ir Mažosios g-vių ištyrė 72 m² plotą, rado iki 3,5 m storio kultūrinį sluoksnį, datuotiną XVI a. pradžia—XVII a.

5. Kretinga. PRPI (vad. J. Genys, R. Sprainaitis) tęsė 1986 metais pradėtus Tarybų aikštės tyrimus. Šiaurinėje aikštės dalyje ištyrė 398 m² plotą, rado XVII—XIX a. kultūrinį sluoksnį su pastatų liekanomis. Po jomis aptiko alkviatės liekanas su akmenų sistema, turėjusia paleoastronominę paskirtį. Alkviatės datuotina laikotarpiu iki XVII a.

6. Vilnius

a) Vrublevskio g-vė Nr. 3. Buvusių XVII—XVIII a. kareivinių teritorijoje PRPI (vad. A. Lisanka) ištyrė 150 m² plotą, rado XIV—XVIII a. kultūrinį sluoksnį ir XVII—XVIII a. pastatų liekanas;

b) Maironio g-vė Nr. 4. PRPI (vad. G. Vaitkevičius) iškasė 20 m² plotą, rado XV—XVI a. kultūrinį sluoksnį;

c) Trakų g-vė Nr. 10. PRPI (vad. V. Daminaitis) iškasė 150 m² plotą, rado XVIII a. kiemo grindinį. Po juo aptiko XVII a. pabaigos kultūrinį sluoksnį su to laikotarpio medžiaga;

d) Garelio g-vė Nr. 5. PRPI (vad. V. Grišinas) buvusio dominikonų vienuolyno kieme ištyrė 320 m² plotą, rado dviejų XV a. pabaigos—XVI a. pradžios gotikinių pastatų rūsius ir XVIII a. kiemo grindinį;

e) Didžioji g-vė Nr. 24, 26. PRPI (vad. K. Katalynas) buvusioje Mažojoje gildijoje ištyrė 110 m² plotą, rado XV a. pastato rūsio fragmentą;

f) Vilniaus g-vė Nr. 30/1. PRPI (vad. V. Daminaitis) šv. Kotrynos bažnyčios viduje ištyrė 100 m² plotą, rado dviejų XVI a. metalo lydymo krosnelių liekanas;

g) Gedimino a. Nr. 3. PRPI (vad. V. Raškauskas) Žemutinės pilies Karališkųjų rūmų teritorijoje ištyrė 520 m² plotą, rado XIII—XIV a. pirmosios pusės vėdinio (baltiškuoju) mūrijimo būdu statyto pastato su kontraforsais dalis, gotikinio namo XV a. pirmosios pusės rusį, rūmų sienų fragmentus. Surinkta gausi XIII—XVI a. medžiaga: rūmų interjero ir eksterjero detalės, kokliai, keramika, monetos;

h) Rūdninkų g-vė Nr. 13. PRPI (vad. S. Patkauskas) ištyrė 100 m² plotą, rado XVI—XVII a. pradžios grindinį ir pastato rūsius;

i) Siaurosios ir Bokšto g-vių rajone PRPI (vad. G. Vaitkevičius) ištyrė 1900 m² plotą, rado XV—XVII a. kultūrinį sluoksnį su dviejų gotikinių namų liekanomis.

7. Trakai. Salos pilis. PRPI (vad. G. Gendrėnas) rytiniuose kazematuose ištyrė 150 m² plotą, rado XV—XVIII a. kultūrinį sluoksnį su salos paviršiaus sutvirtinimo medinėmis konstrukcijomis.

7. XVIII a. pabaigos—XIX a. kapinaitės ir neaiškūs paminklai

1. Antatiličiai, Ukmergės raj., Žemaitkiemio apyl. Svedkapiu vadinamoje kalvoje MMT (vad. G. Zabiela) iškasė 16 m² plotą, rado 7 griautinius XVIII—XIX a. kapus be įkapių.

2. Anulynas, Raseinių raj., Raseinių apyl. Kauno kultūros paminklų apsaugos metodinis skyrius (vad. V. Valickis) spėjamoje kapinyne vietoje ištyrė 25 m² plotą, nieko nerado.

3. Dvarčėnai, Alytaus raj., Daugų apyl. AKM (vad. E. Svetikas) senovinėje gyvenvietėje, vadinamoje Pagonių kapu, iškasė 20 m² plotą, nieko nerado.

4. Gintarai, Kretingos raj., Kartenos apyl. PAKD Kretingos skyrius (vad. I. Jablonskis) „Vyšnių kalne“ iškasė 50 m² plotą, rado 0,8—1 m storio kultūrinį sluoksnį su XVI—XVII a. mūrinio namo griuvenomis viršutinėje dalyje ir anks-tyvojo piliakalnio apsauginių pylimų su akmenų konstrukcijomis liekanas — apa- tinėje.

5. Maniuliškės, Zarasų raj., Antazavės apyl. MMT (vad. A. Merkevičius) spėjamos senovinės gyvenvietės vietoje, žvyro karjero pakraštyje, į rytus nuo piliakalnio iškasė 5 m² plotą, rado neaiškios paskirties ir laikotarpio duobės su degisiais likučiais.

6. Merkinė, Varėnos raj. KM (vad. A. Kuncevičius) miestelio centre iš-tyrė 220 m² plotą, rado XIX a. pab. dviejų mūrinių pastatų rūsius.

7. Plateliai, Plungės raj. PRPI (vad. V. Zulkus) ežere tarp Sventorkalnio senovinės gyvenvietės ir Pilies kalno bei Veršių salų po vandeniu aptiko dviejų prieplaukų liekanas su medžio konstrukcijomis, tris ažuolinius XV—XVII a. luotus ir XV a. būdingų plytų.

8. Poteronys, Alytaus raj., Alovės apyl. AKM (vad. E. Svetikas) į piet-ryčius nuo piliakalnio, spėjamoje kapinyne vietoje, ištyrė 20 m² plotą, rado XIX a. sodybviets liekanas.

9. Valtūnai, Ukmergės raj., Žemaitkiemio apyl. MMT (vad. G. Zabiela) vadinamoje Svedkapių kalvoje ištyrė 10 m² plotą, rado 7 griautinius XVIII—XIX a. kapus be įkapių.

V. Kazakevičius

ISTORIJOS INSTITUTO ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS 1987 METAIS

1987 m. Istorijos instituto Etnografijos skyriuje buvo suformuotos devynios ekspedicijų grupės, kurios nuo birželio 1 iki rugsėjo 30 d. dirbo Alytaus, Ignalinos, Jurbarko, Kapsuko, Kelmės, Kupiškio, Lazdijų, Molėtų, Panevėžio, Prienų, Raseinių, Radviliškio, Rokiškio, Sakių, Silalės, Šilutės, Švenčionių, Tauragės, Telšių, Trakų, Varėnos, Vilkaviškio, Vilniaus ir Zarasų rajonuose. Be skyriaus bendradarbių, įvairų laiką šiose grupėse buvo 11 dailininkų, 27 laborantai.

Medžiaga rinkta šiomis temomis: 1) Žvejybos verslų organizavimas ir kaimo bendruomenės papročiai XIX a. pab.—XX a. (V. Morkūnas), 2) Lietuvių valstiečių gyvenamųjų namų interjeras XIX—XX a. (V. Kulikauskienė), 3) Senosios ir šiuolaikinės sodybos, pavieniai pastatai (S. Gutautas), 4) Valstiečių sausumos susisiekimo priemonių ir pakinktų gamybos organizavimas XIX a. pab.—XX a. pirmojoje pusėje (J. Morkūniene), 5a) Kasdieninis ir šventinis valstiečių maistas bei namų apyvokos daiktai XX a. pirmojoje pusėje; 5b) Miestelių ir kaimų kapinės (V. Milius), 6) Lietuvos kaimo bendruomeniniai papročiai — dirbo dvi grupės (R. Merkienė), 7) Etnokultūriniai procesai Lietuvos TSR tautų šeimoje — dirbo dvi grupės (P. Kalnius, J. Mardosa).

V. Morkūnas birželio ir liepos mėnesiais devyniuose Pietų ir Rytų Lie- tuvos rajonuose, Pamaryje užrašinėjo senų žvejų pasakojimus, piešė žvejybos įrankius, registravo faktus iš kaimo bendruomenės gyvenimo, padarė apie 30 apa- rašų, 120 piešinių, 200 nuotraukų. Surinkta medžiaga leis susidaryti vaizdą, kaip buvo organizuojamas žvejybos verslas vidaus vandenyse, padės pažinti žvejų bui- ties dėsningumus, kaimo bendruomenės funkcionavimo ypatumus.

V. Kulikauskienės vadovaujama grupė nuo liepos 1 iki 15 d. Kelmės, Raseinių, Šilalės ir Jurbarko rajonuose pagal specialų klausimyną apklausė 37 asmenis apie gyvenamųjų namų vidaus patalpų apdailą, butų apstatymą baldais, baldų formą, jų gamybą ir kt. Daug dėmesio skyrė gyvenamųjų namų interjero puošybai. Nustatė, kad Šilalės ir Kelmės rajonuose XIX a.—XX a. pr. statytų gyvenamųjų namų planinė struktūra atitinka žemaitiškų namų struktūrą, o Jurbarko ir Raseinių rajonuose daug namų turi suvalkietiškos ir aukštaitiškos planinės struktūros bruožų. Tai ėmė vidaus patalpų apstatymo įvairovę. Tuo tarpu įvairių rajonų vidaus patalpų apdailos raida nesiskiria. Bene nepastoviasias gyvenamųjų namų interjero elementas yra dekoras. Iki XX a. pradžios jis mažai keitėsi, tačiau XX a., veikiamas miesto kultūros, dekoras tapo atviras įvairių madų įtakai. Ypač greitai įvairias interjero dekoru tendencijas perima jaunimas. Senovės dekoru priemonės — popieriaus karpiniai, dirbiniai iš šiaudų, vytelių mūsų dienomis nebepraktikuojami, o pačių moterų išausti dekoratyviniai audiniai plinta ir šiandieniniame interjere. Per ekspediciją taip pat buvo piešiami baldai, namų apyvokos reikmenys, tekstilės dirbiniai. Iš viso padaryti 124 piešiniai ir brėžiniai.

S. Gutautas nuo liepos 1 iki rugpjūčio 15 d. aštuoniuose Suvalkijos ir Zemaitijos rajonuose surinko 98 anketų duomenis, padarė 450 senųjų ir šiuolaikinių kaimo sodybų bei pavienių pastatų fotonuotraukų, 260 piešinių ir 40 psl. aprašų. Daugiausia dėmesio kreipė į sodybų ir atskirų trobesių puošybą, šildymo ir maisto gamybos įrengimus. Pastaraisiais metais respublikoje pastebimas trobesių puošybos atgimimas. Tirtuose rajonuose jis reiškiasi silpniausiai, nes jau XX a. pr. čia dekoras nyko dėl statybos racionalumo, kurį skatino intensyvus ūkio vystymas, keitės ir žmonių pasaulėžiūra. Tradicinės duonkepės krosnys ir mėsos rūkymo įrenginiai išliko tik senosiose sodybose. Perstatant duonkepės, jos jungiamos su virykle ir šildomąja sienele. Anksčiau Suvalkijoje paplitę kamina, kuriuose buvo ruošiamas pašaras, rūkoma mėsa ir kt., išliko ir XX a. antrajame—trečiajame dešimtmetyje. Zemaitijos pietuose dar XX a. pr. pasitaikydavo rūkykly, panašų į paplitusias Mažojoje Lietuvoje.

J. Morkūnienė liepos 1—15 d. Vidurio Lietuvos ir Zemaitijos kaimuose rinko medžiagą apie XIX a. pab.—XX a. pirmosios pusės valstiečių sausumos susisiekimo priemonių ir pakinktų gamybą. Apklausta 12 informatorių, daugiausia buvusių meistrų. Padaryta 60 rimoriaus bei račiaus darbo įrankių piešinių, 90 fotonuotraukų. Surinkta medžiaga padės daugiau sužinoti apie kaimo amatininkų mokymosi trukmę bei sąlygas, amatininkų buitį, tarpusavio bendradarbiavimą, įrankių tobulinimą, įvairių etnografinių sričių gamybos technologijos savitumus bei bendrumus.

V. Milius rugpjūčio 1—15 d. Šakių rajone rinko medžiagą 1) apie šio šimtmečio pirmosios pusės kasdieninį ir šventinį valstiečių maistą bei namų apyvokos daiktus, ypač piestas ir girnas, 2) apie miestelių ir kaimų kapines — jų aptvėrimą, apželdinimą, kapų sutvarkymą ir priežiūrą, paminklus. Žiūrėta, kaip kito antkapiniai paminklai: iš XIX a. pab. ir XX a. pr. išlikę metaliniai kalti ornamentuoti bei lieti kryžiai akmens ar betono pagrindu, šio amžiaus pirmojoje pusėje buvo statomi granito ar betono obeliskai, keletą pokario dešimtmečių — vertikalios teracinės plokštės, o aštuntajame dešimtmetyje įsigalėjo vertikalios granito plokštės. Pasitaiko ir originalios kūrybos granito, medžio paminklų (pastarieji sukurti liaudies meistrų). Be to, aprašytos Vilniaus rajono Keturiasdešimt Totorių kaimo ketverios kapinės. Padaryta 19 aprašų, 180 įvairių etnografinių objektų (daugiausia memorialinių paminklų) nuotraukų, 29 piešiniai (vyrauja kaltiniai geležiniai antkapiniai paminklai).

R. Merkienės vadovaujama grupė liepos 3—31 ir rugpjūčio 17—31 d. keturiolikoje respublikos rajonų rinko medžiagą apie Lietuvos kaimo bendruomeninius papročius: valstiečių teisėtvarką ir savivaldą, kaimo moralę, šeimos šventes, kaimo statybų socialinius, ekonominius ir paprotinius aspektus. Iš viso apklaustas 101 informatorius. Pastebėta, kad Rytų, Šiaurės Lietuvoje išlikę nemaža statybos papročiai, Šiaurės Lietuvoje jaučiama ryški latvių įtaka — namų statybos terminijai, įrankiams, netgi įvairiems papročių pavadinimams. Biržų rajone užfiksuota įdomių arkliavagių baudimo papročių. Juos baudavo solidarai visi kaimo vyrai. Susitariama, po kiek kirčių kiekvienas vyras turi sukirsti vagiui. Viename kaime turėję baudimui netgi specialų kančių. Tiroje teritorijoje,

kur kaimai išsiskirstę vienkiemiais, trečiąjį—ketvirtąjį dešimtmetį pastebėtas kaimo savivaldos nykimas, nors Suvalkijoje vienkiemų sistema tam ryškesnės įtakos neturėjo,—čia visi kaimo gyvenimo klausimai spęsti per sėgais. Tuo tarpu Šiaurės Lietuvoje rinkdavo tik seniūną, kuris sprendimus priimdavo savarankiškai ir informaciją perduodavo žodžiu ar skelbimais.

P. Kalnias rugsėjo 1—30 d. Varėnos ir Svenčionių rajonų civilinės metrikacijos skyriuose tyrė vientaučių ir etniškai mišrių santuokų pasiskirstymą, jų skaičiaus dinamiką, etnines orientacijas santuokų sudaryme, jų kitimą bei etninio veiksnio reikšmę santuokos stabilumui. Surinkti duomenys jau dabar preliminariai rodo, kad Svenčionių ir Varėnos rajonų gyventojai pagal savo vedybinę elgseną iš esmės nesiskiria nuo Vilniaus ir Kauno gyventojų: daug tarpetninių vedybų, nors kartu ir etniškai mišrių (kaip ir vientaučių) ištuokų. Per ekspediciją buvo išanalizuota apie 1500 santuokų ir ištuokų aktų įrašų.

J. Mardosa liepos 1—31 d. Vilkaviškio ir Panevėžio rajonuose iš LDT vykdomųjų komitetų ūkinių knygų rinko statistinę medžiagą apie 3 tūkst. kaimo gyventojų šeimas. Nustatė, kad įvairūs šeimų tipai nevienodai pasiskirstę tarp įvairių kaimų. Vienkiemių ir smulkių kaimų gyventojų šeimos daug mažesnės, čia maža vaikų, daugiausia čia gyvena tik sulaukę pensinio amžiaus su-tuoktiniai ar net vieniši žmonės. Kituose kaimuose, ypač stambiose gyvenvietėse, miesteliuose vyrauja dviejų kartų šeimos. Tyrimo metu beveik neužfiksuota trijų kartų šeimų.

Iš viso per 1987 m. etnografinės ekspedicijas padaryti 338 aprašai, daugiau negu 900 fotonuotraukų ir apie 600 piešinių bei brėžinių.

Jonas Mardosa

«Ежегодник истории Литвы, год 1987». Кол. авт. Вильнюс, «Мокслас», 1988. На лит. яз. Резюме на рус.; содержание тома и титульный лист — на лит., рус., англ., нем. яз. 208 с. Тираж 1000 экз.

«Ежегодник истории Литвы» является серийным изданием Ин-та истории АН ЛитССР. В нем публикуются результаты научных исследований по вопросам истории Литвы ученых нашей и других советских республик и зарубежных стран.

„The Year-Book of Lithuanian History, 1987“. Composite authors. Mokslas Publishers, Vilnius, 1988. In Lithuanian, summaries in Russian, contents and title-page in Lithuanian, Russian, English and German; 208 pages, 1,000 copies.

„The Year-Book of Lithuanian History“ is a serial publication of the Institute of History of the Academy of Sciences of the Lithuanian SSR intended to report on the main results of scientific research in Lithuanian history, to acquaint the public with the scientific activities of Lithuanian historians as well as with the works by other Soviet and foreign scientists in the field of Lithuanian history.

„Jahrbuch für litauische Geschichte, 1987“. Autorenkollektiv. Verlag „Mokslas“, Vilnius, 1988. In litauischer Sprache, die Zusammenfassungen der Artikel in russischer Sprache; Inhalt des Bandes, Titelblatt — in litauischer, russischer, englischer und deutscher Sprache. 208 Seiten, Auflage 1000 Ex.

„Jahrbuch für litauische Geschichte“ ist eine Dauerausgabe des Institutes für Geschichte der Akademie der Wissenschaften der Litauischen SSR, die die wichtigsten historischen wissenschaftlichen Forschungsergebnisse der Geschichte Litauens publiziert und die Öffentlichkeit mit der wissenschaftlichen Tätigkeit der litauischen Historiker, sowie mit den Arbeiten von Wissenschaftlern anderer Republiken und des Auslands auf dem Gebiete der Geschichte Litauens bekanntmacht.

„METRAŠČIO“ BENDRADARBIŲ DĖMESIUI

„Metraščio“ redakcijai pristatomi du rankraščio egzemplioriai. Straipsnio apimtis — ne daugiau kaip 1 aut. lankas (24 puslapiai, spausdinti rašomąja mašinėle 2 intervalais), trumpo pranešimo apimtis — ne daugiau kaip 0,5 aut. lanko (12 mašinos rašyto puslapių).

Prie kiekvieno straipsnio ar trumpo pranešimo pridedama ir reziumė rusų kalba (1—2 mašinos rašyto puslapiai).

Straipsnis skirstytinas į skyrius.

Iliustracijų atnešama po du poligrafiniam reproduktivui tinkamus egzempliorius.

Lentelės spausdinamos atskiruose lapuose.

Literatūros šaltiniai išnašose pateikiami „Metraštyje“ nustatyta tvarka.

Redkolegijai nepriėmus straipsnio skelbti, vienas jo egzempliorius grąžinamas autoriui, o kitas paliekamas „Metraščio“ redakcijos archyve.

„Lietuvos istorijos metraščio“
redakcinė kolegija

232600, Vilnius, T. Kosciuškos 30

LIETUVOS TSR MA ISTORIJOS INSTITUTE GALIMA ĮSIGYTI ŠIUOS INSTITUTO LEIDINIUS

1. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. D. 2: XVIII amžius: Dokum. rinkinys / Sudarė R. Jasas ir J. Orda. V., 1961.— 592 p., kaina — 3,37 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba — lenkų ir rusų.
2. Iš mokslo istorijos Lietuvoje: Gamtos mokslų ir technikos istorija, 1940—1971 m. literatūra. V., 1973.— 206 p., 1,50 rb.
3. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Kn. 1: Akmens ir žalvario amžiaus paminklai. V., 1974.— 247 p., 2,67 rb. (Priedas — žemėlapiai).
4. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Kn. 3: I—XIII a. pilkapynai ir senkapiai. V., 1977.— 192 p., 2,90 rb. (Priedas — žemėlapiai).
5. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Kn. 4: I—XIII a. radiniai. V., 1978.— 160 p., 2,70 rb.
6. Juonienė S. Vietiniai valstybinės valdžios organai Lietuvoje 1940—1951 metais. V., 1976.— 157 p., 0,53 rb.
7. Боевая дружба белорусского и литовского народов (1941—1945): Материалы науч. конф. Вильнюс, 1977.— 88 с., 0,70 руб.
8. Lietuvos TSR Mokslų Akademija. V., 1981.— 170 p., 2,80 rb.
9. Puzinavičius B. Socializmas ir miesto smulkieji gamintojai Lietuvoje: Amatininkų kooperavimas bei kapitalistinių elementų išstūmimas iš smulkiosios pramonės ir prekybos Tarybų Lietuvoje. V., 1983.— 168 p., 1,40 rb.
10. Lietuvos archeologija. Kn. 3: V—VIII a. žemaičių kultūra. V., 1984.— 159 p., 3,50 rb.
11. Lietuvos archeologija. Kn. 4: Akmens amžiaus gyvenvietės ir kapinynai. V., 1985.— 136 p., 3,10 rb.
12. Lietuvos archeologija. Kn. 5: Ankstyvieji Šiaurės Rytų Lietuvos piliakalniai. V., 1986.— 144 p., 3,00 rb.
13. Instrukcijos feodalinių valdų administracijai Lietuvoje XVII—XIX a.: Dokum. rinkinys / Parengė Z. Kiaupa, J. Kiaupienė. V., 1985.— 235 p., 0,90 rb.
14. Проблемы этногенеза и этнической истории балтов: Сб. статей. Вильнюс, 1985.— 291 с., 3,40 руб.
15. Liekis A. Mokslinės techninės draugijos Lietuvoje: Ist. apybraiža. V., 1986.— 192 p., 2,60 rb.
16. Šiaulių praeitis ir dabartis: Str. rinkinys / Sudarė S. Overaitė. V., 1986.— 163 p., 0,40 rb.
17. Teatras, 1940—1960: Dokumentai ir medžiaga / Sudarė E. Baniotis ir A. Guobys. V., 1986.— 298 p., 1,50 rb.
18. 1948—1957 m. Lietuvos TSR kolūkių metinių apyskaitų respublikos suvestinės / Sudarė T. Taršilova.— (Acta historica Lituanica; 14). V., 1986.— 413 p., 0,80 rb.
19. Jaunųjų istorikų darbai: Resp. jaunųjų istorikų moksl. konf. tezės. 1987 m. sausis. Kn. 6. V., 1987.— 226 p., 0,98 rb.

20. Vidmantas E. Katalikų bažnyčia ir nacionalinis klausimas Lietuvoje XIX a. antroje pusėje—XX a. pradžioje. V., 1987.— 142 p., 1,20 rb.

21. Значение победы в Великой Отечественной войне Советского Союза для судеб белорусского и литовского народов. Вильнюс, 1987.— 97 с., 0,50 руб.

22. Этнокультурные традиции и совершенствование социального образа жизни: Тез. докл. совещания этнографов Прибалтики. Вильнюс, 1987.— 70 с., 0,60 руб.

Kreiptis: Vilnius, T. Kosciuškos 30, Istorijos institutas, tel. 628715.